

Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ३६३ ३६३
घ
Title रघुवंशः
Author कालिदासः
Extent ४६ पत्र Age सं. १५ ७८
Subject काव्य

✓
रघुवंशः

३६३

५६ पत्रागरी

विद्यं वद ॥ २ ॥ वारीरसा दादसमग्रप्रवणामुखनसालकृतलोध्वां इतात्तुप्र
 काशेन विवेयतारकाविनातकल्याशमिनेव सर्वरी ३ ॥ सुखनसाकेतकप
 त्रपांडुना कृशांगयष्टिः परिमेयप्रवणाम् ॥ श्विताल्यतारांककृणां डमंडलां विना
 तकल्यां रजनीं विडंबयत् ४ ॥ तदाननं प्रसुरसिंहिती श्वारां रूढः समाधाय
 नवृत्तिमायायो ॥ करीवसिक्कं कंठघातेः पयोमुखांश्चुदिव्यपायवन्नरादिप
 ल्वलं ५ ॥ दिवं मरुवा निवानाकृतं नुवं दिगंतविश्रांतरायादित्सुतः ॥ अता
 तिलाषप्रथमं तथा विधमाता बंधनम् रसात्रिलयसा ६ ॥ नामक्रिया
 शंसति किंचिदीक्षितं स्पृहावती वसुधा कषुमा गधी ॥ इति स्मृष्टकृत्यनुवल
 मादृतः प्रियासखी रुन्नराकाशालेश्वरः ७ ॥ उपत्यसादादददुःखशीलता
 यदेव ब्रह्मैव प्रदाहता ॥ तदीष्टमस्याश्चिदिव पित्रपातरनुदनासाधे मधिरुधव
 नः ८ ॥ दिनेषु गच्छुमधकपांडुरतदीयमा नीलमुखं सनद्वयं ॥ निरश्वकारच
 मरातिलीहं योः सुजातगोः प्रकृत्तकोशायाः श्रियं ९ ॥ क्रमेण निस्तीर्य च दौह

दद्यथाप्रचायमानवयवारराजसा। पुंराणपत्रायगमादनंतरं लतेव सन्नमता।
 जपलवा १० निक्षनगतीमिव सागरावरांशमीमिवान्यतरं नीलोषावका॥
 नदीमिवान्तःसलिलासरसुतीवृषः सस्रं मदिषीममन्यत। ११ प्रियापुत्र
 गम्यमानः समुन्नातर्जुजाडितानां वदिगंतसंपदा। यथाक्रमं पुं पुंसवना
 दिकाः क्रियाधातश्चधीरः सहशीर्षध्वजसः १२ सुरेन्द्रमात्राश्रितगतीगार
 वाययन्नमुक्तासनयागृहागतः। तायापचारान्नलिरिवन्नदस्याननंद
 पारिप्लवनेत्रयावृषः॥ १३ कुमारवृत्त्याकुशालरक्षिष्ठितेतिषसिराप्तेर
 षगर्भवेशमनि। पतिः प्रतीतः प्रमदोत्सुखी प्रियाददशकालमिव मन्त्रि
 तामिव। १४ यदि सतः पंचनिरुद्धं संप्राप्यैरस्ययोगैः सूचितताग्यसंपदांश्च
 सूतपुत्रं समये शचीसमाधिसाधनाशक्तिरिवाद्यमकथं १५ दिशः प्रोसा
 दुर्मरुतो ववः सुरवाः बुद्धिणा धिक्कृतममिराददे। वव्वुसर्वश्च तशंशितक
 गंयवोदिलोकात्कदयायतादृशः १६ अरिष्टशय्यापरितो विमारिणा सुकृत

स्वा रात्रि

नमस्य विजेन तेजसा ॥ तिग्नीष्वादीपाः सहसा हतविषो वधुवुरालेख्य समपि
 ता इव ॥ १७ ॥ ऊनाय शुक्रं तच राय शंभत कसो मारुतमा सुतसंमिता क
 रां आदय मांसी प्रयाम वनूपातः आशि प्रतं हव सुनि वचामरे ॥ १८ ॥ समी
 क्य पुत्रस्य पिता विरात्सु रं निक्षन कं नम्यथा वव डुर्गतः ॥ मुदा शरीर
 प्रवचननात्मनः पाया धिरि हृदयसु खीता यथा ॥ १९ ॥ निवात पद्मस्ति
 मितन च कुषा नृपस्य कांतं पियवतः सुताननां महो धाषिदाधः प्ररडवे
 दुदर्शना डुरुः प्रदष्टः प्रवाच्य वचात्मनि ॥ २० ॥ संजात कर्मण्य रिबलेतप
 स्विना तापा वदेत्तु पुगे धमा कते ॥ चिली पसू वम ॥ णिरा करे जवः
 प्रयुक्त संस्कार इवाधिकं बालो ॥ २१ ॥ सुखं मंगल त्रयः ॥ स्वनाः प्र
 माद वृत्तिः सह वाराया पिता ॥ न केवलं स न निमा मधी पातः पथि च कं
 संतदिवौ कसामपि ॥ २२ ॥ न संयत सस्य ॥ रकुडि मा वय द्यं सुत ऊमा हप
 तः ॥ कणातिक्षना अयमेवाक वल तदा पिटंगा मुवे संबधनात ॥ २३ ॥ सुतस्य

ना

पंडित

हर्ष

पनि

निः ४

वन्त

श्रु

यायादयमंतमर्त्तकस्ययापारयांयुधिवतिपाथिवः॥अवेक्ष्यधातागमनाय
 मयविचकारनाम्नारबुमात्मसंतवा॥२४॥पिबुःप्रयत्नाअसमयसंपदःशुभे
 :शरीरावयवविदीनदिन।पुण्याष्टदिंदरिदश्चदीक्षितरुधुप्रवशादिव
 बालचंद्रमाः२५ उमाष्टयांकोशरक्तमनायथाऊंयंतनेशवीधुरंदरो
 ।तथानृपःसावसुतेनमागधीतनंदउसमद्वेगेनतस्माम्॥२६॥रथांगक्ष
 म्नारिवत्तावबंधनंरुधुवयवाद्युमपरस्यराश्रयं॥विनक्तमायकसुतेन
 तन्नायाःपरस्यरास्यापरिनवदीयत॥२७॥उवाचक्षत्राप्रथामादितंव
 त्वायायोतदीयामवलंब्यवांगुलिं॥अनृचनमःप्रणिपातशिक्रयापिबु
 र्मुदांतनतनातमोर्त्तकः२८ तमेकमारायशरीरायागजिःसुखेवनि
 षिंचंतमिवाष्टंतवचि।उयांतसंमूलितलोचनोवृषश्चिरासुतस्यशरसा
 ज्ञतायायो२९ अमंसवानेनपराध्वज्जन्मनासितरासत्तासितिमंतम
 वयं।सुसूत्रितेदतगुणाग्रवर्तिः।पतिःप्रजानामिवसर्गमात्मनः॥३०॥म

यथा
 ना

१३

ना

नेव प्र

वै०

वृत्तलक्षलकाकपद्माकेरमात्पुत्रेः सवयोनिरावृत्तितः लिप्येयथावज्जदणेन
अयं नदीमुखेनेव समुद्रमाविशत ३१ अथोपनीतं विधिवदि पश्चिंता विनिष्क
रं नयुः सवायु रुषियं अतंधयनाश्च वचुबुरनीक क्रिया द्विवस्यपि दिता प्रसी
दति ३२ धियः समायेः सगुणो रूपाण रुदारधीः क्रमाच्चतस्रश्चतुरसीवापमा
ः ततारविद्याः पवनातिपाति निदिशा हरिर्दिदरिता मि वश्चरः ३३ वचंसा
मेधां परिक्षयारो रवी अशिक्षिता मुपि तु रेवमं वृत्तिता ताक वलंत डुरु रक
पाथिवः क्षिता वचदक धनुर्धारापिसः ३४ मद्वाक्कता वसंत स रस्युशा
त्रिवक्षिणं इना वं कलसः श्रियत्रिवारषुः क्रमाद्यो वन निनाशे शावः पुषोष
गोनीयं मनोहरं वपुः ३५ अथास्मादा न विधरं नंतरं विवाहदीक्षा निरव
र्तय डुरुः नरेन्द्रकन्या समवाप्य सत्यतिता मापदं दक्ष सुता इवा वपुः ३६ यु
वायुगव्याय नवाङ्गरं मलः कपाटवक्त्राः परिणद्धकंधरः वपुः प्रकषादिकय
डुरु रघु मथापिती चिर्विनयादिदृश्यता ३७ अथाप्रजातां चिरमात्मना धृता

ततः

नितांतयुर्वीलवयिष्यताधुरं। निमर्ममंस्कारविनीतइत्यामोवृषेणवाक्रबुवरा
 ऊशदसाक। ३८। नारदमूलायतनादनंतरंतदास्यदंश्रीयुवराऊसंजित
 । अगच्छदंशानयुणानिलाषिणीनवावतारंकमलादिवोत्पलं ३९ विना।
 वसुःसारथितेववायुनाघनव्यपायेनगलस्त्रिमानिवावृष्टवातनातितरां
 सिद्धःमहःकटपलादनकरीवपाथिवः। ४०। निषुज्यतांहामुवंगरक
 णाधुवदंगरऊसुतेरमुंहुतं। अर्धसामकेनशतकत्रपमःशतकत्रताम
 एविममापमः॥ ४१॥ अतःपरंतनमखाययकृतावंगसुअष्टमनगी
 लंपुनः॥ धुंनुतामयतएववरकतांऊहारशकःकिलहंविशदः॥ ४२
 विषादलुप्तप्रतिपत्तिविस्मितकुमारसित्यमपदिष्टितंवनतावशिष्टेषु
 बुश्वयहृद्यगताश्रुतप्रतावाददृशयनंदिनी ४३। अमुंमुममाजीयु
 त्रलोचनेमामोदयेनेहउरंगमीक्षासाधुनिशम्येतिवचःसमीक्षितमुदं
 दुरामापदिस्तीयनंदनः॥ ४४॥ तदंगनिस्पंदकालनलाचनेप्रमुज्यपुण्ये

नु६

व

॥

७

गृ५

१४

ललाहनेधनुषमोषंसमधनसायकं ५७ दिलीपसूतः। सहद्वज्ज्जातरं प्रवि
 श्य नीमासुराणां तौ चितः। पपावनाश्चादित पूर्वमाशुगः। कुत्र हलेनेव
 मनुष्याणां तं ५८ हरेः। कुमारोपि कुमारविक्रमः। सुरदिपास्फालनक
 कंशां गुलो। चक्रे शची पवलताक्रिया चित्तमविहंति चरन्त साय
 कं ५९। ऊदारवान्यतममयूरपक्षी शरेण शक्रस्य महाशतिध्वजं। बुको
 पतास्मि सह शंभुरश्रितः। प्रमह्य किशकापारायणादिव ६०। तायारुपा
 तश्चित्तमिहमेतिकं गरुतमदाशीतिपत्नीमदशतिः। बह्वर्षुषुषुषु मल्लज
 येषिणारक्षसुरवे रुद्धसुरवे श्रपविनिः ६१॥ अतिप्रबध्पदिताश्रुवृष्टि
 निममाश्रयः। प्रमदस्य तज्जसः। शशाकनिर्वपियिषु नवासवः। सुतश्च
 तं वक्रिमिवाक्षिरं बुदः ६२। ततः प्रकोष्ठहरिचंदनां किंतेधुमयमानास्य च
 धीरतादिनी। रघुः शशाकाक्षसुरवेन पविणाशराशतं मनुना विडौजसः

दृष्टमवापमुच्छ्रित्यविष्टमअरः प्रवृत्ततायप्रवलस्यविधिषः। मदीधपह
 व्यपरोपणोऽतंस्फुरयुतामंडलममृमादाद ६४ रघुनृशंवक्रमितेनता
 डितः प्रपातश्चामोसहासैनिकाश्रुतिः। निमषमात्रादवक्ष्यव्यथासा
 होष्ठितः सैनिकदर्षनिः सनैः ६५ तस्यापिशस्रव्यवहारनिष्ठुरेविष्टकृता
 वधिरमस्यतस्तु षः। उतोषदीयातिशायनवृद्धापदं हि सर्वत्रयुणानिधी
 यात ६६ असंगमदिष्टपिमारवत्तयानमैत्वदान्यतविष्णोऽहमायुधं अवे
 हिमापीतश्रातत्ररंगमाक्षरं वृणीष्यतितमाहवासरः ६७ ततोनिषंगाद
 समग्रनिःसृतं सुवर्षं पुंस्वकृतिरङ्गितायुलिं॥ नरेऽस्रवः प्रतिमंदरनि
 शुषियंवदं प्रत्यवदशुरेश्वर ६८ आमाद्यमश्वयदिमन्यासप्रसन्नोततः
 समाज्ञेविधितवकर्मणि। अकृषदीक्षानिरतस्यमैवः। क्रतोरशेषेणफ
 लेनयुज्यतां। ६९ यथावद्वृत्तांतमिमंसदोगतस्त्रिलोचनेकांशतयाडरास

दातवेवमंदेशदशदिशांयतिः शृणोतिदेवेशतथाविधीयतां च तथेति का
 मं प्रतिशुश्रुवा वाच्यथागतं मातलिमारथिययो। नृपस्य नातिप्रमना
 : सदा गृहं दत्तं गृहं सुदक्षणा सुवरपितृवर्तत। ७१। तं नृपमंदप्रथमं प्रबोधि
 तः प्रजे श्वरः शासनदारिणादरेः। पराशुश्रुवा चले तथाणितातदीयमं
 गंकलिशवणा कितं। ७२। इति कृती शान्तवर्तिनवाधिकां महाकृतना
 महतीयशासनः। समारुरुकुर्दिवमाशुषकायतनासायानपरंपरा।
 मिव ७३। अथ सविषयव्यावृत्तात्मा यथाविधि सनात्। नृपतिककंदद
 वाचने सितातपवारुणं। सुनिवनतरुछायां देव्या तया सह शिष्ये गलि
 तवयसामिहा कृणाहि मिदं कलवतं। ७४। वा। इति श्रीरघुवंशे महाकाये
 कविश्रीकालिदासकृतोत्तरवृत्त्यतिर्नाम तृतीयः सर्गः॥ ॥ वा ॥। सराज्यं गुरु
 णादने शतपद्याधिकं वतः। दिनांतनिहितं तजः सवित्रवज्रताशन ७५
 रुद्रतक्षकस्य वतास्यान्नयनपंक्तयः। नवात्फवानदशिन्योननं डः सुप्रजा

प्रजाः। शब्दायामंडललाक्षणतमदृश्याकिलस्यं। पेंद्रातपावणलेऊमाप्राज्य
 दीक्षितं। ३। परिकल्पितसंनिधिमकालकालेचवंदिषु। सुत्यं सुतिनिरण्यानि
 रूपतासुसरस्वती। ४। मनुप्रवृत्तिनिर्मान्निर्बुक्तायद्यपिराऊनिः। तथाप्य
 नन्यपूर्ववत्तस्मिन्नासीदुधरा। ५। न्यस्रशंशुदिलीपंचतंवशुश्रुशंशोपति
 । राजासुधृतिनाराचददिशाल्यमिवाधितं। ६। दिलीपानंतरंराऊतंतिश
 म्प्रतिष्ठितं। पूर्वप्रधूमितराशंहृदयेभिरिमेधितः। ७। समामेवसमाकां
 तंदयधिरदगामितातेनसिंहासनं पित्रमखिलंचारिमंडलं। ८। नयविधि
 नंवा। राज्ञिसदसाद्यापदधितं। पूर्वएवाचवत्यक्षस्मिन्नाचवदतरः। ९। मं
 दोकंवाः कृतास्तनयणाधिकतयागुरो। फलनसदकारस्यपुष्पोऊम
 मश्वप्रजाः। १०। सहिसर्वस्यलोकस्युक्तदंडतयामनः। आददेनातिशीतो
 स्नानतश्चानिवदक्षिणः। ११। पंचानामपितृतानासुकर्षंपुषुपुर्गुणाः। तवेत
 स्मिन्महीपालेसर्वतवमिवाचवतः। १२। यथाप्रकादनाचंद्रः प्रतापान्नपनोरथा। १३

कारम॥ उ३ पुराणेः कलुषास्यसह प्रसायितः कृशाः॥ पश्चात्प्रयायितः पंका
 श्वक्रियामार्गनिष्पन्नाः॥ **३४** मासनामहती कर्षणपूर्वमागर्गामिती॥ वनो
 हरकृत्वाष्टांगगामिवत्तगीरयः॥ **३५** त्याजितः फलमुत्वातेतीमेश्वरज
 धाष्टोः॥ तस्यासीदन्त्राणामार्गः पादोपरिवदतिनः॥ **३६** पोरस्यानेवमा
 क्रामंसासातज्जनपदातज्जयी॥ प्राप्तालीवनश्याममुपकंठमाहादाधः॥ **३७**
 ॥ अतयाणां समुद्धुसस्माभिधुरयादिव॥ आत्मा संरक्षितः सुखेष्टतिमा
 श्रित्यवेतसी॥ **३८** वंगानुत्वायतरमानतातोसाधनोदतानातिचरन्नातज
 यंस्तान्गंगाश्रान्तातरेष्वसः॥ **३९** आपादपद्मप्रवणाः कलमाश्वातेरु
 फलेः संवर्द्धयामासुरुत्वातप्रतिरापिताः॥ **४०** मतीर्षीकपिशामित्यवर्द्ध
 विरदामुतिः॥ उक्कलादेशितपथः कलिगान्निवारवायायो॥ **४१** सप्रतापंम
 हंउस्यमृद्धितीक्ष्णानिर्देशयत्॥ अंकशद्विरदाम्प्रवयंतागंनरिवेदिनः॥ **४२** प्र
 तिजयाहकालिगसमासुर्गजसाधनः॥ पद्महेदोद्यतंशक्रंशिलावर्षीवपर्वतः॥

३६ विष्णुविष्णुकाकुसुमसवनाराचडर्दिनामन्मगलमातृतिप्रतिपदेकयश्चिं ४४
 ॥ वायव्याश्रुविनिर्दितात्पद्माविद्यामहादधे ॥ गङ्गा नीका अका लिंगं तादृशं स्यात्
 मिवादाद ४५ अस्त्ययतवाहानां चरतां गात्रमिति ॥ मर्मरः पवनो हृतशङ्कता
 लीवनध्वनिः ॥ ४६ तां ब्रह्मीनादले स्रवरचितापानचूमयः ॥ नालिकरा संवेद्योक्ष
 ॥ शाश्वतं वयशाः पञ्च ॥ ४७ गृहीतप्रतिपुक्तस्य सधर्मविजयी वृषः ॥ श्रियं माहं
 प्रतापस्य कृद्धारनवामदिनी ४८ तेतावलात्तटेनेव फलवत्सूगमालिना ॥
 अगम्याचरितामाश्रमनाशास्यङ्गायापाये ४९ सासेन्यपरितागतगज
 दानसुगंधिना ॥ काचिरीं सरितां पत्कः शंकनीयामिवाकारात् ॥ ५० ॥ तायां श्रु
 पविद्वेषाणां तेनाकरलायाषितां ॥ अलकेषु च मूर्खेषु स्रतिनिधीकृतः ॥ ५१
 बलिरक्षुषितास्यविदिगीषार्गताध्वनः ॥ मरिचिज्ञातहारीतामलयादरुपत्य
 काः ॥ ५२ ॥ अज्ञानयखुरकुसुमणक्विलाह्वसंसेवायाताशमपदिवायामकी
 टकोशाविलंरजः ॥ ५३ ॥ समं डारश्चकुसुमातामेलानामुत्पतित्वः ॥ ब्रह्मगंधिष

मन्त्रेन काट्युफलरेणवः॥५४॥ नोगिवेष्टनमायेषु चंदनानां समर्पितानां श्रमक
 रिणां येषु विपदी छेदेनामपि॥५५॥ दिशि मंदायता तज्जादक्षिणस्यारवेरपि॥
 तस्यामेव राघाः पांड्याः प्रतापं न विस्महेर॥५६॥ ताम्रपत्नीसामतस्य सुक्तासा
 रं माहादाधः॥ ततिपत्यदउसोस्मयशस्वमिव संवितं॥५७॥ सति विंशत्यय
 कामंतटे स्थिती न चंदनो॥ मृना विवदिशमस्याः शिलोमंलयदुर्दरा॥५८॥ अ
 सत्यविक्रमः सह्यं ह्यरमुक्तमुदचता॥ नितंबमिवामदिन्याः श्रमोश्च कमलं घ
 यता॥५९॥ युग्मा॥॥ रवर्जरीस्कंधनधानां मदो जारसुगंधिषु॥ कटे पुकरिणां प
 उः पुनागत्यः शिलीसुखाः॥६०॥ तस्यानीके विमर्षि रपरांतजायाद्यते
 ॥ रामाश्री आरिताप्यासी अक्षयलमृदुवा र्मवः॥६१॥ मरुलामारुताक्षतमग
 मा॥ कितकं रजः॥ ताद्याधवारणो मयन्नपटवासता॥६२॥ अवकाशं किलो
 दवानरमायात्पथितादादो॥ अपरांतमहीपालव्याज नरघावकरं॥६३॥ मन्त्रे
 नैदोकी र्मयक विक्रमलक्षणं विक्रमेव ताव्राखेर्जयसंनचकारसः॥६४॥ पा

यो
रा

रसीकांसतोकेचुं प्रतप्तेष्वलवर्त्मना। इंदियाख्यातिवरिषु नूतवज्जानेन संयमी
६५ यवनीमुखपद्मानां साहमधुमदं नमः। बालातपमिवोद्भूतानामकालज
लादादयः। ६६ संयाममुलस्यस्यपाश्चात्यैरस्यसाधनेः। शार्ङ्गकृजितविज्ञे
य। प्रतिष्ठा। धरजस्य नूत। ६७ तन्नापवज्जितेः संपाशिरानिः शमशुलेर्मही
। तस्मै रमरवायानिः साक्षोऽपटलिरिव। ६८ अपनीतशिरश्चाणाः। शिषा।
संशरणयद्युः। शिषातपतीकारः संशानादिमहात्मना ६९ विनयातस्म
ताद्याधमधुनिर्विजयश्चमं। शमीसाक्षिनरनासु प्राज्ञावल्यनूतिषु ७०
ततः प्रतप्ते कौत्सरीनास्मानिवरिषु दिशं। शिररुसिरिवादीव्याः सुहरिष्यनरा
सानिवा ७१ जितानजय्यसातवक्त्रवारयपुरः सरानां महासर्वमिवोवी
प्रिः प्रविदशो नरायणं। ७२ विनीताधश्चमास्यवक्त्रतीरविचष्टतेः। उद्धु
वीजिनस्कंधानलमं कंकमाकसरानां। ७३ तत्र द्वाणावराधनानां नृपयक
विक्रमं। कापालपाटनादशिवचरं पुवेष्टितां ७४ कां बाजाः समरे सोढुं तस्या

मंगल

अम

मम

गजा

तस्ति

कु

छान

एवप्रक्रियाष्टकवतसदृष्टानीलोक्षीरवाशवालनशंसनदंतद्वयेनाशमविकं
 धितन॥४४॥॥युग्मं॥संहारविह्वलपुक्रियाणद्वेनतीरातिसुखःसश
 षं।बलिसमिद्वदतसुरंगावायर्गलान्तगश्चप्रवृत्तः॥४५॥शिलोपमःशो
 वलमंजरीणांजालानिकर्षसुरसासपश्चात्।पूर्वतद्वत्पीडितवारिराशि
 :सरित्प्रवाहसदृशमुअशमप्य॥४६॥ताम्येकनागस्यकापालसित्यार्जला
 वगाहकणमावशात्।वात्यतरानेकपदशीतनपुनर्हिदीपमदुर्दिन
 श्री॥४७॥सप्तकदलीरकदुष्प्रवाहमसहमाश्रयमदंतदीपं।विलंघिता
 क्षिरणतीव्रयन्ताः।सनागाजंजविमुग्धीबभूवुः॥४८॥सक्तिर्बलमसक्ति
 धुतयुग्यस्तनमाहपर्यसरस्यकाणनागमापरित्राणविदम्रायाधंसे
 नानिवेशंमुमलंचकार॥४९॥तमापतंतनूपातरिवाध्यावत्यःकरीतिश्रुत
 वानुकमारः॥निवर्त्तयिष्यन्विशिारवर्णैकुलेऊघाननात्यायतकृष्टचाप
 ॥५०॥सविधमात्रःकिलनागरूपमुज्जतद्विस्मिन्मतसित्यदृष्टंस्फु।

अश्वः

कर्तुरेण

सुतेन

द्विय

वर्दीप्य
कोत

रसनामंडलमध्यवर्तिकांतवपुत्वाभिचरंप्रपाद। ५१ अथप्रतापोपेततेःकुमा
रकंल्यङ्गामाहिरवकीयपुष्पैः। उवाचवाङ्मीदृशनप्रतापिःसंवर्द्धितारसुला
तारहारः। ५२ मतेगशापादवालपसुलादवाप्तवानस्मिमतेगजव। अवा
हि गंधर्वपातसन्नृजप्रियंवदमाप्रियदशनिम्ब। ५३ सवाचुनीतःप्रणते
नपश्चात्तमयामदधिर्भृङ्गतामगच्छत। उल्लवमग्यातपसंप्रायागाहिलेद्विद्य
आप्रकृतिर्जलम्। ५४ इहाकवशप्रतावायदातानिभ्यश्चकःकंसमयापु
रवनासायाह्यासामुनवपुर्महिमातादत्यावारअतपानिधिमं। ५५ सामा
वितःसववतावयाहंशयाधिरपार्थितदर्शनिन। प्रतिप्रियंचिद्रवातानक।
यादृष्याहिमस्याश्वपादापलसिः। ५६ गंधर्वममृतदितःप्रतीकप्रायागसंहा
रवितक्तमंत्रं। प्रस्थापननामयतःप्रदक्षुर्तेचारिहिमाविजयश्चहास। ५७ अ
लंकियामाप्रतियन्मुक्तं दयापणेतःप्रहरनपिवा। तस्मादुपकंदयतिप्रयोज
मयिवयानप्रतिषेधसोदं। ५८ तथेमुपसृजयतःपवित्रंमोमोदवायाःसरितोवृसो

प्राप्तेः

मवाक

गुहाण

२५

संमोहनंनामसंखेनमात्रं प्रयोगसंहा। विनक्तमंत्रं। गंधर्वनादकवयत

मः॥ उदयुरवः सोऽष्टविंशमंत्रं जया ह तस्मान्निष्कृती तशायात् ॥ ५९ ॥ एवं ताया रक्ष निदे
वाया गादा मे ङोः ॥ मर्याम चित्या ह त्र एको यया वित्र रथ प्रदेशान सौरा ऊरमा
न पारा विद नाना ॥ ६० ॥ तं तस्मिन् संन गारा पकां त तदा गमा रुं प्रद पः ॥ प्रसु ऊ
गाम कथ केशा कं डः चं डं प्र द्या मि रि वा मि माली ॥ ६१ ॥ प्रविश्य तिनं पुर मय
र मय या यी ती चि स्ना या पा चर द पित श्रीः ॥ मान य या तत्र ऊ नः सामा ता विद
र्त मा ग उ म डं गु ह ज्ञा ॥ ६२ ॥ तस्या धि कारि पुरु षेः प्र एतिः प्र दि ष्टा प्रा ष्ठा र व
दिवि निव शित हे म ऊं तार म्पार बु प्रति निधिः स ना वा प का यं बा ल्या त
रा मि व द शं म दाना धु वा सा ॥ ६३ ॥ तत्र च यं वर स मा हं त रां ऊ लो कं क न्या ल
ला म क म नी य म डं स्प लि आः ॥ सा वा वा बा ध क लु षा द यि त व रा त्रि नि षा चि
रण न य ना ति सु र वी व न्न व ॥ ६४ ॥ तं क र्म नृ ष ण नि षी डित पी व रं सं शा य्या त र ऊ
द वि म द क्क शां ग रा गां वे ता लि का ल लि त वं ध म नो ह रा तिः प्रा वो ध य नृ ष सि वा
प शि रु दार वा व ॥ ६५ ॥ त्रि गं ता म म ति म नां व र मुं च श य्या ध्र वा धि धे व न नृ ध

जीगतो विसृज्य। यामेकतस्रवितनित्युरुविनिदस्य्यानुवानपरधुर्यपदावलंबी
निद्रावशेनतवनाद्यनावह्यमाणापद्युशुकवमबलानिशिषडितेवालक्ष्मीवि
नादयतियेनदिगंतलबीसोपिब्रदाननरुचिंविज्ज्वातिचंदः॥६॥ तद्वलुनायु
गपडमिषितनतावमद्यःपरधुलामधिरादताद। प्रस्यदमानपरुषतरता
रमतश्चकुसुवप्रचलितत्रमरचप॥६॥ वृत्तस्त्रिषदरतिपुष्पमानाकदाना
मंसृज्यातसरमिदिररुणाशनिने। म्नानाविकपरगुणनविनातवायुः।
सोगंधमीशुरिवातसुरवमारुतस्य॥६॥ तावदादरेषुपतितंडुमपल्लवेषुनि
क्षितहारगुहिकाविशदहिमांतः। संलक्ष्यतेदशनचंद्रिकयानुविधंविवाध
लवप्रैरितागमिवस्मितं॥७॥ यावत्प्रतापनिधिराक्रमातवतावुरैयताव
दरुणेनतमोनिरसं। आयाधमोयसरतावयिवीरयातेकिंवारिषुसवयुरुःस
यमुच्छिनत्ति॥७॥ निद्राजहत्कनयपक्षविनीतनिद्राःसंवेरमासुरवरश्चरवल
कपिणसे। येषांवितांतितरुणारुणरागायागाजिना। विगैरिकतटाइवदंत

मि
५क
संयान

मनोर

कनीति

दंत

शाय

रुही

रह

किं६

अग्नि

नेकलगतिसहायमवाप्ययः कविश्चकालरात्रिं धरं सितं गमपरश्चधस्य सं।
तावयत्सुत्यलपत्रसारां ४२॥ अस्या कलहनीनवदीर्घबाहोर्माहिष्मतीवयते
तंबकांवी। प्रसादजालेर्जलावणिरम्यारवायदिषद्वुमक्षिकामः ४३॥ तं
स्याः प्रकामं प्रियदशीनापिनसैहितीशोरुवायववृवाशरत्नमृष्टां बुधाराप
रोधः शशीवपय्य प्रकालानलिन्याः ४४॥ सासुरासनाधिपतिं सुवेणसु।
द्विष्यदशांतरगीतकीं आचारशुद्धिनयवंशदीपं शुभान्तरह्याङ्गदेक
मारी ४५॥ नीपात्रयः पाथिवपथक्कायुणेर्यमाश्रित्य परस्परारण। सिद्धाश्च
मंशातमेवित्यमात्माने समीकापुत्रसृजविराधः ४६॥ यस्यात्मागहनय
नानिगमाकातिर्हिमांशारिवसंतिविष्टा। दम्पयिसंरूढवृणां ऊरुशतजो
विमह्यरिषुमदिरेषु ४७॥ यस्यावाराधसुनचदनानो प्रकालनादरिविद
रकालो कलिंदकन्यामशुरांगतापिगांगामिसंष्टकालवसाति ४८॥ ब्रात
नताह्याकिलकालियेनमणिं विमृष्टयमुनौकसायः॥ वदस्वलां व्यापेरुचिं

खग

दत्त

यह

दुर्ग

मेव

जलकीज

नदीतेन

कटिमेखला

ऊन

सूर्यवर्षा

युञ्जना

दक्षनः सको सुतं रूपयतीव विस्मं ॥ ४५ ॥ संताप्य न त्तरि ममुं बुवा तं मुदुप्रवालात्
 रघुपुत्राय ॥ वृदावनचित्ररथाद्वाननिर्विश्रुतां सुदरिण्यो वनश्रीः ॥ ४६ ॥ अ
 धमस्य चानः पृषाता कितानि शैले यनक्षानि शिलातलानि कैलापिना प्रावृषि
 पश्य हृत्कं ता सुगा वद न कंदरा सु ॥ ४७ ॥ वृष्टं तमावर्तमाना कृतानिः सा
 व्यत्यगाद न्यवध्वं वित्री ॥ मंदीरं मार्गवशात्तापतस्त्रौतावहा सागरगामिनी वा ॥
 ४८ ॥ अथागदा श्लिष्टं च उज्ज्वलं किष्कादमागदं नाम कलिंगनाथं ॥ आसु पीसा
 दितशत्रुपं कं बाला मबालं दुसुखी वनाप ॥ ४९ ॥ अस्मा मादं प्रादिसमानमार
 पतिर्महं प्रस्यमादा दध्वायस्यै रस्मिन् गजकलनयात्रा सुयातीव पुरा
 मादं ॥ ५० ॥ ज्याघातरागवसुत्रा जात्रा व्यावितर्कियश्चाप्युतां प्रागः ॥ रि
 षुप्रियः साकनवाप्यामाकवं दीकृताया इव पृथ्वी ॥ ५१ ॥ यमात्मनः सप्त
 निसंतिविष्टं मं प्रध्वनित्या नित्या जितया मवृत्तं ॥ प्रमादवाताय न दृश्यवीचि ॥
 ५२ ॥ अनेन साधविदरां बुरा शस्त्री रघुताली वनमं रीरघु ॥ दीप्यं तरा नीतलवं

अग्निनी

मन्त्रो

कृतौ च यं वरमाला प्रदातो नाम प्रष्टुमसमी ॥ १ ॥ आथाप्य वासदृशे न युक्तं
क्राद न साक्षादिव देवेना। सौमरमादाय विद न राजः। पुर प्रावशा निभुरवा
वचुवा ॥ २ ॥ समनातिवेशानृथि वीचुजा पिङ्गमुर्विनात ग्रह मंदनासाः। ला।
ज्या प्रतिव्ययमानारथवातरूप प्रावाप्य वसमान् प्रययाः ॥ ३ ॥ सान्निध्यया।
गमकिलतत्र शच्याः। ध्यं वरकातकृता मनावः। काकृमुमुद्दिश्य समम
रापिशशामातन कितिपालालाकः ॥ ४ ॥ तावच्च कीर्त्तानावापवारमि।
प्रायुधाद्यातिततोरणां कंवरः। सवक्ष्यसदृशजमार्गप्रापेक्षज्ज्वायनिवा
रिताम् ॥ ५ ॥ ततममदालोकनतत्पराणां सौधपुष्पामीकरजालवसु। वचु।
वुरिबं पुं पुर सुदरीणां त्यक्त्वा न्यकायणि विवष्टितानि ॥ ६ ॥ आलाकमार्गस
हमावृजं त्याकया चिडादृष्टतवातमाल्यः। वचुं न संता वितृषीवता वतक
रणरुद्धा पिहिकेशपाशः ॥ ७ ॥ प्रसाधिकाले बित्तमग्रपादमाक्षिप्य का
चिद्वरगमेवावृष्टलीलागतिरागवाक्कादलककांकायदवीततान् ०

आ३

स्वलिता नि

कुवर्ण ५

विस्तारिता

२

मह ९

२३

प्रास्तनधरतैतनयविहायतिलोकनाथचरयावृज्जी संप्रत्यवासां पदवीसुनाजीमिषेवकाचितयसागवास्तो२११

विलाचनंदकिणमंडनेनसंताप्यतवर्जितवामनेत्रा। तथैववातायनसंनिकर्ष
यायो जालाकामपरावहती। ८। जालातराषष्ठितदृष्टिरन्याप्रच्छानतिज्ञानव
बंधनीवी। तानिप्रविष्टातरणप्रतेणदास्यनतस्त्राववलंब्यवामः। ९। अर्वाचि।
तासवरमुक्तितायाः पादपदेदुर्नमितेगलंती। कस्याश्चिदासीदसनातदा
नीमंगुष्ठमूलार्पितमृत्रशेषा। १०। तासांशुरवेगसवगंधगानिव्याप्तातराः सं
पकुर्वदलानां विलालनेत्रत्रमारेर्गवाक्काः सहस्रपत्रांतरणा इवामन। ११।
तासघवंदृष्टिसिंशपिबंत्यानायनिज्जुविषयांतराणि। तथादिशोषेदिय
दृष्टिरासां सर्वात्मना वहु रिव प्रविष्टा। १२। स्त्रानष्टताम्रपतिनिः प्रागाह्निः।
मृयंवरं साधुममं सानाज्या। पादवता रायणमन्यया सोलालतकांतकथमा
त्मबुल्य। १३। परस्परणस्पदणीयाशासनवेदिदंदमयाजयिष्यत। अस्मि
नद्वयरूपविधनयर्जैः पत्युः प्रजानां चित्तार्थानविष्यत। १४। रतिस्मारावृत्त
मिवावृत्तांगजां सहस्रेषु तथा हिवाला। यातयमात्मप्रतिरूपामवमनोहि।

मा

लः २

गवाक्त

कचिनेरवला

सर्वतः १ जेव

३३

६३८। नदसुकोयधविनायवाचोनादीरयंतिस्मकलोपादशान्। वाणाकारे
 रवपरस्परस्यनामार्जितवापहतः शशः ॥ ३९ ॥ उक्तापितः संयतिरेपुराश्च
 सांघीकृतः संदनचंशवाक्रेविस्फारितः कंजरकर्मतालिरवुकामणाप
 रुरोधस्य ॥ ४० ॥ मस्यधजावायुवशादिदीप्तिमीरवेः प्रवृद्धध्वजिनीरजंमि
 ब्रुवः पिवंतः परमार्थमस्याः पयविनीनीवनवादकानि ॥ ४१ ॥ राधारघांग
 धनिनाविज्जिवालालघंटाकैरिगिताननागः ॥ सुनर्तनामग्रहणाब्रुवसां
 धरजस्यात्मपरावाधाः ॥ ४२ ॥ आद्यस्रतोलावनमार्गमाजि। राजाधकार
 स्याविहंसितस्याशमृकताश्वधिपवीरजत्मा। बालारुणास्तुधिरप्रवाहः ॥ ४३ ॥
 उमकिन्नसलंकृतकेनरेणुतस्मापरिद्यात्पवतावक्षतः ॥ अंगाराशस्यकृता
 शतस्यप्रवोचिताधमइवावनासे ॥ ४४ ॥ प्रहारस्रुवापिगमेरथस्योयंहनुया
 लस्यविवर्तिताश्वानायेः सादितालक्षितध्वजिह्वातवसामर्षितयानि।
 कधुः ॥ ४५ ॥ अण्डधर्मागपरबाणतूनाधनुस्तंताहस्रवतां। प्रपक्ताः ॥ संशयपुरे

नि विज्जितः

सान्ता

रुचिरे

४॥३

५।

प्रहारिता

संशय

सेना

सामी

उद्ध

न

३५

वेण

वातः स्यात्सज्जवाचवृत्त्या। पूर्वाष्टनागोः फलितः शरयः ४६ आक्षरणांतांगज
 सन्निपातशिरांशिवकिनिशितः कुरंगैः। हृतान्यपिअननखायाकाटिया
 सककशानिचिरणापठः ४७॥ पूर्वप्रदत्तनिजघातचयः प्रतिप्रहाराक्रम
 यमाः। वरंगमक्रंधनिषमादहप्रत्याश्चमंतरिषुमाचकाः ४८। तनु।
 त्यजां वर्मनृताविाकाशिष्टहासुदंतमिमिनिः पतद्भिः। उद्यंतममिंशम।
 यांबचूबुर्गजादिवग्नाः करमीकारण ४९॥ शिलीमुखोत्तेशिरः फला
 श्चाश्रुतेः शिराश्वेषकात्तरवारणकिमिशानितमद्यकुल्यारगजसु
 त्योरिवपानचूमिः ५०॥ उद्यंतया निष्कषितं विहंगोरक्षिप्यातस्यः पिशि
 तप्रियापि। कयूरकोटिकृततालुदशाशिवाचुजछेदमुपाचकार ५१ क
 श्चित्द्विषश्वरुद्रज्ञातानमागः साद्याविमानप्रचुतामुपया। वामागसंसक्तसुर
 गनः। चतुत्यक्रवधंसमारददर्श ५२॥ अन्योन्यसृजितात्मयनादस्ततांतावेव
 सृजोरथिनोचकोचित। वाश्विनादायायतसंप्रहारोत्तमायुक्षेवाकविमर्दने

संबंधे

दा

आचरा

दा

संशाम

नौ

हस्तियात

रु

मो

द्विचका

॥ ५३ ॥ परस्परगणकतयोः प्रहृष्टैरिक्तां तवाद्योः समकालमेव। अमर्त्यनावेपिकयो
 श्रितासीदकाशरप्राथितयोर्विवादः ॥ ५४ ॥ दृढाबुनोतावितारतरेष्ठं तु गंजयं
 चापत्रयं ॥ पश्चात्सुरेमारुतायाः प्रहृष्टोपययिष्टात्प्रवमहास्योमी ॥ ५५ ॥
 रेणतामपि बालमाहोजाययावजः प्रत्यरिसेन्यामवाध्यामानिवर्तितसमी
 रणतयातादिकं कृतं तयववक्तिः ॥ ५६ ॥ रथीनिषंगीकध्वजान्दृष्टं सगरज
 न्यकमेकवीरः ॥ विलाडयामासमहावराहः कल्यङ्काया हृत्तमिवास्मिन्
 ॥ ५७ ॥ सदह्निगंतुणां सुखेनवा ममं व्यापारयन्तदसमलक्षताजोः आकस्मी
 कृष्टासंकटस्यत्यागुमेर्वीरबाणानुसुष्टावरिषुघ्नान् ॥ ५८ ॥ सरोषदष्टाधरलो
 हिताक्रेव्यं क्रोधीरं वानु कटीर्वदद्भिः ॥ तस्मारगं सल्लनिकृतं कंठेर्जं कार
 गार्तेर्दिषतां शिराभिः ॥ ५९ ॥ सार्देर्बलागेर्दिरदप्रधानैः सर्वा सुधैः कंठे क
 नेदिनिश्च ॥ सर्वप्रयान्नचभूमिपालासस्मिन् प्रज्जुष्टुधिसर्वगवः ॥ ६० ॥ सोस
 व्रजैश्चिन्नरथः परेषां धजाशुभावेण वज्रवलक्ष्यः ॥ तीक्ष्णमशोदिनपूर्वनागः

व

वा

वसी ५

स

नि

कव

३६

॥ ३० ॥

दिमेन

किंचिद्वकाशेन विवस्वतवः^{६३} दर्शयिष्ये वदामि मयः प्रियाहः प्राचुं कुरु गङ्गाधि
 राजसूनुः॥ गंधर्वमसुं कुसुमाश्रकांतः प्रस्थापनं सुप्रतिवृत्तलोल्यः॥ ६२॥ ततो
 धनुः कर्षणं मूढहसामिकां अपर्यस्य शिरस्रजालं॥ तस्मिन् धनुः सन्निपत्य दह
 नि प्राविध्य नरादवामेन्य॥ ६३॥ ततः प्रियाया^{६४} पौत्ररसः धरोष्ठिति वश्यदाध्या
 कुलकुं कुमारः॥ ततश्च दहसाजितवीरशब्दः पिवन्त्याशासूत्रीमिव बलासः॥
 ६४॥ शंखसुनालिकृतया निवृत्ता संमनेन शब्ददृष्ट्युः श्रयाधः॥ निमीलितानां
 मिव पंकजानां माध्वस्फुरंतं प्रतिमाशशांकं॥ ६५॥ साशाणितो सन्न शैली सु
 रवाग्नेर्निकृपिताः कुरुषु पाथिवानां॥ याशादुत संयति राघवाण नजीवितं
 वः कृपायति वसाः॥ ६६॥ सवापाकां^{६७} टीनिहिते कदाजः शिरस्रनिष्कर्षणनि
 व्रामो लिः॥ ललाटबद्धश्च मवारि विडुतीतां प्रियामत्यवचाबनास॥ ६७॥ इतः
 पुरीतर्तकहायशश्चावेदमिपश्यानु मतामयासि॥ एवं विधेनादवद्विहितन
 वंप्राप्य सैहसगतामोतिः॥ ६८॥ तस्यां प्रतिदं दितवद्विषादाश्रयो विमुक्तं मुख

मावतामोनिःश्चमवाष्पापगमाप्रपन्नः प्रसादमात्मीयमिवात्मदशः ^{दृष्टी} ६५ दृष्टापिसा
 जीविजितानमाकवाप्तिः सरवीनां प्रियमन्यनंदता ^{दृष्टी} सुलीनवानः पृथतासिदृष्टा
 मधुराककानिरिवात्रमाला ॥ १०९ ॥ इतिशिरमिसवामंपादमाक्षयराजासुदव
 ददनवद्याताम वद्यादापतः ॥ रथउरगराजानिभ्रम्यरुक्मालकाया समरवि
 ऊयलक्ष्मीः सेवसूत्राविवृवा ॥ ११० ॥ पथमपरिगताथसंरथुः सन्निवृत्तविजयि
 नमनितं द्युश्चाव्यजायाममंतं तदुपहितकटं वः शांतिमागच्छिकावृत्तदि
 सतिकलधुयसूर्यचंशपासुहाय ॥ १११ ॥ इतिश्रीरघुवंशमहाकाव्यकवि
 श्रीकालिदासकृतोऽडमतीपरिणायानामसप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ अथतस्यवि
 वाहकोउकेलिलितुविप्रतणवपाथिवः ॥ वसुधमपिहस्रगामिनीमकारादि
 डमतीमिवापरां ॥ ११२ ॥ इतिरितेपिकर्तुमात्मसात् प्रयतंतवृषसूनवाहियत ॥ त
 उपष्ठितमयहीदजः पिबुराजं तिनानागृह्णया ॥ ११३ ॥ अमुन्नयवशिष्टसंभृतेः
 मलिलिप्तेनमहातिप्रवतं विशदोश्चमितेनामदिनीकथयामासकृतार्थता

कुजियः

राजासंस्कार

वि

मिवात्र सवत्सवदुगसदः परेयुरुणाथर्वविदाकृतक्रियः। पवनाभिसमागमोह
 यंसहितं ब्रह्मयद^{वैद}नजसा^{परोक्ष}। ४। रथामचनिष्टेनोयोवनंतममन्यतनारश्चरं प्रजा
 ॥ सहितस्य नाकवलाश्रियं प्रतिपादसकलानुणानपि। ५॥ अ^अ धिकं शुशु
 तेषु तं युनाधिताय न दद्यामव संगतं। पदष्टमज न ऐष्टकं विनायनास्य।
 न वच^{वैद}। यो व^{वैद} न॥ ६॥ सदयब्रह्मजमदाबुजः सहासादिगमियं ब्राह्म दिति।
 अधिराघनतां सामदिनी नवपाणिग्रहणां वक्षमिव॥ ७॥ अहामवमंताम
 दीपातरितिसर्वश्रुतिष्वितयत्। उदाधुरिव निसंगाशातघनवन्नस्पृष्टिमा
 ननाकचित्। ८। नखरो न वक्ष्यसाष्टुः पर्वमानः पृथिवीरुहानिवा सपुरश्च
 तमध्यविक्रामानमयामासृपाननंतरान्। ९॥ अथवीक्ष्यरघुः प्रतिष्ठितं प्र
 क्षतिष्ठा^{वैद}मजमात्मवित्तया। विषाद्युविनाशधूमिषु विदिवस्तु पृथिनिसृष्टाहा
 नवत्। १०॥ गुणवस्तुतारापितश्रियः परेणामिदिदिलीपवशाज्जा॥ पदवीतरु
 वृक्षं वाससां प्रयताः संयमिनां प्रापदिरा॥ ११॥ तमरणसमाश्रयात्सुखं शि।

अनीकानि वि
न युतेन कु

नपादिप्रार्थ

मान्यः

अमान्यता

वि

अ

मार्ग

४ पास्वतं दुर्गोपपास्तु ४

रसावेष्टनाशान्तिनासुतः। पितरं प्रणिपत्य पादयोः परित्यागमया च तात्मनः १२
रघुरशुसुरवस्य तस्य तत्कृतवानी श्रितमात्मजं श्रियः। न उ स पश्येत्तत्र च
नः प्रतिपादय पवर्जितां श्रियं १३ सकिलाश्रममं त्यमाश्रितानि वसन्ना वस
त्युपराद्धिः। स सुधायवा विज्ञातं श्रियः श्रिया १४॥ प्रशमस्त्रि तृपवपाथिवं
कुलमस्य ह्यत नूतानश्चरानसमातिवृते उना उला सुदिता केषां समाभारा
दतत १५। यतिपाथि वलिंग क्षरिणो ददृशात् रघुराघवो जतिः। अपवर्ग
मादा दयायीया लुवमंशा विवधमीया गतो १६ अकिताधिगमाय मं प्रिति यु
युजिनीति विशारदे रजः। अत पाथिपादा पलशाय रघुराज्ञेः समियायाया
गिनिः १७। वृपतिः प्रकृती रवे हि उव्यवहारमनमा ददयुवा परिचउमु
यां शुभरणा कुशप्रतं प्रवया सुविष्टरं १८। अतय सुशुशक्ति संपदा वशम
का वृपती ननं तरना अपरः प्रणिक्षताया ग्याम रुतः शरीरागा वरान् ॥
१९। नय चकुरा जादि ह कया पररं धस्य ततानमंडाला ह दाय समारा पयत्मन

:परमं ज्योतिरवेदितुं रघुः ॥ १॥ अकरो दचिरश्चरः कितो द्विषदारं सफला नि
 तस्मसात् । इतारा दहानश्च कर्मणा ववृते ज्ञानमायनं ॥ २० ॥ एणं बंधसु
 खानुणा नङ्कः षडुपा बुक्तसमीक्ष्य तफलं रघुरय्यगमजुणत्रयं प्र तिष्ठं
 समलोचकाचनः ॥ २१ ॥ न नवप्रचुरा फलोदया तश्चिरकमाविरगं कर्म
 णं । न चाद्यागविधनीवतरः स्थिरधीरा परमात्मदर्शनात् ॥ २२ ॥ इति शत्रुषु
 चेन्द्रायुषु च प्रतिषिद्धप्रसारबुजायतो । प्रसूता बुदया एव गीयारुतयै
 सिद्धिं साववायुः ॥ २३ ॥ अथ काश्चिदङ्गव्यापक्यागमयिन्ना समदर्श
 नः समाः । तमसः परमापदं व्ययं पुरुषाद्यागसमाधिनारघुः ॥ २४ ॥ शुभदे
 हविमर्जनः पित्रश्चिरमश्रुणिविमुक्त्यगवधः । विदाधविधि मस्यनेष्टिकं यमि
 तिः सार्धमनग्निमग्निचित् ॥ २५ ॥ अकाराच्च तद्देहीदिकं पित्र तत्त्वापिष्टकार्य
 कल्पवित् । न हिात न पथा तत्रुत्पज्जनयावर्जितपिंडकाक्षिणः ॥ २६ ॥ स परा
 ध्वगितर राव्यता पित्रु रुद्दिश्य सद त्वदितिः । शमिताधिरधिज्यकासु कः क

क ३

तवानप्रतिशासनं जगतः। शक्तिरिन्द्रमतीव लामिनी प्रतिमा साद्यतमयापो
 रुषा। प्रथमा वज्ररत्नस्रष्टुदपरा वीरमजीकृतं सुतं। २४ दशरश्मि शान्तायम
 बुतियशासादिहुदशस्रष्टुतं। दशस्रष्टुतं यमा रम्या दशकं वारियु
 रं विवृक्षाः २५ कृषिदेवगणस्रष्टुतं यमा गप्रसत्तेः सपायिवः। अ
 नृणवेषापयिवावलोपरिधुस्रष्टुतं शवास्तदीधितिः ३० लमात्रेताया।
 पञ्चातायविदुषासनतायवज्रस्रष्टुतं वसुतस्यविलानाकवल्लयणवत्ता
 पिपरप्रयोजनं। ३१ सकदाचिदेवेहितपूजः सदादव्याविजहारसुप्रजा
 । नगारापवानशचीसारवामरुतापालयि वनदानं। ३२ अथाराधसिदहि
 णादाधः श्रितागाकर्मनिकतमीश्वरं। उपवीणयिचुं ययोरवेरुदगावृत्ति
 पथेननारदं। ३३ कसुमेर्यथितामपायिवैः स्रष्टुमीता शिरानिवाशिता
 । अदरकिलतस्यावगवानधिवामस्रष्टुहायवमारुतः। ३४ नमरेः सुमाना
 सुसारिनिर्वितिकी सपायिवदिनीसुतेः। ददृशेपवतावलेपजं स्रष्टुतीवाप्य

मिवांजनाविलं ३५ अतिनूयविचूतिमार्तवीमधुगं कतिशयेनवीरुधां वृपतेर
मरसगापसादयितारः सुलाकाटिष्ठितिं ३६ कणमात्रसरवीमुजातायाः स
नायासामवालाव्युदिकलां निधिः क्षीरनारात्तमप्रियादतचघातमासवको
मुदी ३७ वषष्कारणाज्जितमुद्रपतंतीपतिमप्ययातयता वृतेला
निषकविंडनासह दीपार्जिवृत्तिमदिनी ३८ उमायाराधेयाश्चवर्तिनां व
मालनार्तरावणावजिताः स्वदेगाः कमलाकराश्चयाः समुद्रः स्वाश्वतत्र
वृक्कशः ३९ वृपतेवज्जनादितिस्रमोनवदसावतायेवसंस्थिता प्रतिक
रविधनमायुषः सतिशाषहिफलायकल्पता ४० प्रतियोजयितव्यं च
लकीसमवस्थामयसवविज्ञयाता सतिनायुनितांतवअलः परिग्राह्याचित
मंकमंगता ४१ पतिरंकनिषसयातया कणायायविनिन्नवसया समल
द्वयतविचदाविलां मृगालखासु वीवचंद्रमा ४२ विललापसबाष्पमज्ज
दंसहजामयपहायधीरता अतितप्तमायापिमादवंसजातकिंवकयाशरीरि

स्व

म ३

म ४

४०

४३ कुसुमान्तपिगात्रसंगमात्प्रसवंत्यायुरापाहिंयदि। तत्तविष्पतिदं^त सा
 धनं किमिवात्यस्य हरिष्पाताविधः। ४४ अथ वाष्टडक्सुहिंसितुं मृडुनिवारस
 तेषां तकः। हिमामकविपत्रिरत्रामतलिनी पूर्वनिदशनिंगताः ४५ गि
 यं यदि जीवितापहा हृदाय किं निहिता निहंति मां विषममृष्टं कचिद्वेद
 मृतं वा विषमी श्वारुह्य ४६ अथ चाममनाग्यविल्लावादशानिः कल्पितेषाव
 धसा। यदाननतपातितसरुः कृपितीतद्विदपाश्रयालता ४७ कृतवत्यसिना
 वधीरणामपराधपियदाहिंमृष्टि। कथ मे कृपादतिरागसंजनमासाधम
 सुनमन्यास ४८ ध्रुवमस्मि शठरुक्षिस्मि तं किं तव वशतसव। परालोकमा
 सन्निवृत्ताय यदनाष्टुगतीसिमीश्वरा। ४९ दयितायदितावदवृगादिनि
 वृत्तं किं निदंतयादिना। मदनाः मया वित्तममप्रबलमात्मकताभावदना।
 ५० सुरतश्चमसं ततो मुखविधाय तच्च दलावाङ्गमापिता। अथ वासमितात
 मात्म धिगिगा मादहृतामसारतां। ५१ मनसापिनविधियं मया कृतपूर्वं

विदितः ५

तव किं कदासिमानुशङ्कतिः किं ते रदं व्रियमसावनिबंधनारतिः ॥ पशु कु
 मा कचित्तानुवलीमतश्चलयनसंगरुचसवालकानां करत्तारुकारातिमा
 रुतस्त्रुपावर्तनशंकिमेमनः ॥ ५॥ नदापाहिं कुमर्दसिधायप्रतिबाधन
 विषादमाश्रमाह्लातनयुहागतेतं भुविनाशरिचनक्लामोषधिः ॥ ५४ ॥
 दसुद्धसितालकं मुखं तव विश्रांतकथं डानातिमां निशिसुषमिवैकं पंकजं
 विरतांतं तस्मै ददधना ॥ ५५ ॥ शशिनं पुनरतिशयरीदयिता वंद्यं चरं पंतत्रिणां
 इति ता विरतांतरक्लामो कथमन्यतगतानमादाहः ॥ ५६ ॥ नवपल्लवसंसारपि
 तमृदुहायतवदंगमर्पितां तदिदं विषदिह्यातकथं वदवामारुचिताधिराद
 णा ॥ ५७ ॥ इयमप्रतिबाधशायिनी रसनावां प्रथमारदः सरवी ॥ मतिविभ्रमसाह
 नीरवानुवातावुष्टतवलह्याता ॥ ५८ ॥ कलमन्यत्तासुतापितकलहसीपुग
 तं मदालसं ॥ दृष्टं तीष्ठित्वा लमीक्षितपवनो हतलतासुविभ्रमाः ॥ ५९ ॥ विदिवो
 मुकथाप्यवेह्यमानिहितसम्यममीगुणास्तथा ॥ विरतांतवामयुरुद्यं हृदयं न

ववलं विवृणुमाः॥ ६७॥ दुर्मिथुनं परिकल्पितं वया सहकारफलनीचनं शि
 मो॥ अविधाय विवाहसक्रियामनायार्गस्यैतद्व्यस्य प्रतं॥ ६९॥ कुसुमं कृत
 दोहदस्य यायदागा कायमुदीरयिष्यति॥ अकंकितरणकथं कथं नुत
 ततवानया मिनिवापमाल्यता॥ ६३॥ स्मरतव सुशब्दवृष्वरणा नुयद
 मन्त्रदलनां अमुना कुसुमाश्रुवर्षिणा वमशा केन सुगात्रिशा व्यास॥ ६३॥
 तव निश्चयमिवादिनिर्वकुले रर्द्धितं समं वया॥ असमाय विलासं मकि
 यो किमिदं किं नरकं विमुष्यत॥ ६४॥ समुद्रः खमखः सखीजनः प्रतिप
 च्छेदनात्तायमात्मजः॥ अहामकरसूत्रयापिते यवसाय प्रतियति निधुरः
 ॥ ६५॥ धृतिरसमिता रतिश्चुता विरताः॥ यमृडं निर्मखः॥ गतमासरणप्रयो
 जनपरिश्रुत्य शयनीयमद्यम॥ ६६॥ दुहणी सखि वः सखी मिथः प्रियशि
 ष्याललितकला विधोः करणा विभुरवेन मृत्फनादरतां चिदकिं नाम
 हतं॥ ६७॥ मदिरा किमदाननापितं मधुपीवारसवकथं सुनु॥ अमुं पास्यमि

स्त्रा २

अनिर्घङ्गकुण्डं विजिज्ञित्वानिर्घङ्गेण किलावबोधयत् ॥ १५ ॥ असमानवि
धियन्ति मुनिमवविद्वानपितापकारणं । न न वन्तमुपस्थितः स्वयं प्रकृतौ
सौपर्यिउं कृतस्थितिः ॥ १६ ॥ मयितस्य सुवृत्तवर्त्तितल्लघुसंदशपदासं
रम्भती ॥ शृणु विश्रुतसत्त्वसारतां हृदि त्वेनामुपधत्तुमर्हसि ॥ १७ ॥ पुरु
षस्य पादद्वन्द्वतमनः समतीतं च न वदन्नाविचामहिनिः ॥ प्रतिष्ठितं च
कुषावितयं ज्ञानमायनप्रश्नति ॥ १८ ॥ चरतं किल उच्चरतं पृथुणा वि
दाः परिशंकितः पुरा ॥ प्रजिघास्य समाक्षिते दिनी हरिश्शस्मो हरिणी
सुरांगतां ॥ १९ ॥ सतपः प्रतिबन्धमलुना प्रमुखाविः कृतचारुविक्रमां ।
असपन्नवमाशुषी नितं शमविष्णु प्रलायाभिणा मुनिः ॥ २० ॥ तगवन्
परवानयं कृतः प्रतिहृत्वा चरितं कृतमश्रमा ॥ इति चापनतां किति स्मृशं
कृतवानाशुरपुष्पदशनात् ॥ २१ ॥ कथय केशिकवंशं संतवातवधूवा

६५

४२

महिषीचिरायसा। उपलव्वतीदिव्युत्तधिविविशग्रापनिवृत्तिकारणं
८२ मंदलतदयायचितयाविपडत्यतिमतामवच्छिता। वसुधयमाव
ह्यतावयावसुमत्याहिनृपाः कलत्रिणः। ८३ उदयेयदवायमुक्तता।
श्रुतमाविः कृतमात्मना। मया। मनसमपुष्टितकारपुनरक्लीवत
याप्रकाशता। ८४ रुदताकृतएवसापुनर्नवतानावुष्टतापिल
त्याता। परलाकडपाश्चकमीतिगतायातिप्रपथादिदहिना। ८५
अपाशाकमनाः कटंबिनीमनुगृहीषतिवापदंतिनिः। मृकतासु
किलीतिसंततंदहतिप्रतमितिप्रवह्यतु। ८६ मरणंप्रकृतिः शरीरे
णविकृतिर्जीवितमुच्यतबुधेः। कणमयवतिष्ठतश्चसनुयदिजंजु
नंजुलानवानासो। ८७ अवगच्छतिमृदाचतनः प्रियनाशोददिशि
त्यमर्षितं। श्विरधीमुतदेवमन्यते। कुशलकारतयासमुद्धतं मृश।

घ ५

रीरशरीरिणावपि स्मृति संयोग विषययो यदा विरहः किमिवावुताप
ये ह दवा ह्य विषय विषयश्चितं ॥ ८५ ॥ नष्टय गऊ न व त श्रु चो व र्म व शि ।
नामुत्तमं गं उ म ह मि । उ म सा उ म तां कि मं त रं य दि वा यो दि ती य णि न
व ला ॥ ८६ ॥ स ता य ति वि न उ रु दार मा नः प्र ति य ह्य वा वा वि स म ड
मु ति । त द ल य उ र्मि प दं क ह दि श क थ ने प्र ति या त मि वा ति क म स्य
गु राः ॥ ८७ ॥ त ना ह्यै परि ग मि ताः स माः क थ चि त्वा ल वा द वि त थ म
वृ ते त म्म नोः । सा दृ श्य प्र ति क ति द श तिः प्रि या याः प्र ण प्र कृ णि क स
मा गी मा आ वे श्य ॥ ८८ ॥ त र य प्र म ह्य किं स ह द य कि ल शो क शं कः ।
ल प्र रो ह ड वा सो ध त ल वि न द । प्रा णं त द व म पि त ति ष ड्मा म सा धा ला त
प्रि या उ ग मं न व द या सा मा न ॥ ८९ ॥ स म्प्र ति नी त म थ व र्म ह रं क मा र मा
दि श्य र कृ णं ण वि क्षे वि धि व य्ज नां । गी गा प सृ ष त उ व र्म स ति मु मु

रो १

उपलब्ध

४३

५३

कुः प्रायोपवेशनमतिवृष्टिर्विबुध एव तीर्थीताय च तिकरनावकुङ्कु
 न्यासराक्षादं दद्यात्गादमरगणनालेख्यमासाद्य सद्यः । ध्वजकाराधि
 कतरुवांसंगतः कं तया सोलीलाकारे धरमत्तपुनर्नंदमात्पंतर
 बु ॥ ए ॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतो अङ्कः
 विलापो नामाष्टमः सर्गः ॥ ७ ॥ ॥ पित्ररन्तरमुत्तरकाशलात्स
 मधिगम्य समाधिजितं प्रियः । दशरथः प्रशशासमहाराथाय मेव ।
 तामेव तां च धुरिष्ठितः ॥ अधिगतं विधिवद्यदपालयत्प्रहृष्टं हृतिमं
 डलमात्मकालादितां । अन्वदस्य तातायुणवत्तोरसनगरं नगरं ध्वज
 राजसः ॥ उत्तयामववदति मनीषिणः समयवर्धितया कृतकर्मणा
 । बलनिष्ठदत्तमर्थपतिचतं श्रममुदं मुमुदं दधरात्रयं ॥ १ ॥ जनपदेन
 गदः प्रदमादधवतिलवः कृतपपवसपयै नृजः ॥ कृषिरसूतफलवत्पुनः
 दनेनैमरतेः मरतेजसियायिव ॥ ४ ॥ दशदिगंतजितारिष्टुणायथाश्रिय

३

अस्वयोः यत्ने
 कः समारो
 उपने

३

तः क्षामिना
 निरु
 जत रुहाने

रोगादि

स्वामिनं शनैरुपैष्ये जौर

मधुष्यदेकतततः परंतमधिगम्यताथे वृद्धनवीनो नन महीने महीने परा
क्रमं ५ सुमतया वसुष्टि विमर्क निनियमना दसतां चनराधिपः । अ
नुयायो यमेषु एकेन श्वारो सवरुणा दुरुणा यलैरुचा ६ नष्टगया
तिरतिर्न डुरोदरं न च शशिप्रतिमानरागं मधु । नमुदया यनवानवाया
वनाप्रियतमा यतमानमपादरत ७ नरुपणा पुनचत्पिवासवेन
चित्तयो परिहासकथा स्वपि । अपिसपन्नकाननवातनवागपरुषाप
रुषा ८ हरमीरिता ९ उदयमममयं वरचूढदाडुतयमानशिरवसु
क्षधिपा । सहिनिदिशमलं प्रयतामच सुददाया हृदयः प्रतिगर्जतां
१० अवनितमकराद्यनव रुथिना जितवतः किल तस्य धनुर्भूतः ११
विजयदंडुसितां यशुरसंवाधेन रवा नैरवाहनसंपदः १२ अजयाद
करयेत समेदिनी सुदधिनेमिमधिराशरासनः । ऊचमाया प्रयदस्य
दिकेवलंगऊवती बुद्धजवती बुद्धया वसु १३ ननिविषयी कृतम

धूर्त

अधिकेति

व४

नु

वस्तु

घ १

॥ ४४ ॥

खलाननुचिताद्युविबुधविशेषकान्। सरिषुदारगणानकरोहलादनलका
 नलकाधियविक्रमः॥१२॥ शमितपद्मवलः शितकोटिनाशिरवरिणाकुलिश
 नचुरंदरः॥ सशरवृष्टिसुधाधनुषादिषां नवतानुवतानैवंतां मरसानन
 :॥१३॥ चरणाग्यानखरागसद्युद्धिनिमुक्ततरनमरीविनिरस्यशानुपत
 यः शतशोमरुतोयथाशतमखंतमखंडितविक्रमः॥१४॥ निवदृतसम
 हासं चाराधसः सचिवकारित्वा लसतां कुलीनां समुक्तयसुपन्नप
 रियुक्तानलकानलकानेदमांशुरी॥१५॥ उपगातापि चमंडलनौलिता
 मनुदिता न्यसिता तपवारणः॥ श्रियमावह्यसरंध्रवला मधुनंदनं नलसो
 नलसो मममद्युतिः॥१६॥ तमूलसंतपतिपतिदवताः शिरवरिणामिवसा
 गरमापगाः॥ मलयकोशालकैकयशाकिसितादुद्धिताराधितरोपितमा
 र्गिणः॥१७॥ कुतुष्टतेन विसर्जितमौलिना लुब्धसमाहृतदियसुनालताः॥ क
 नकटूपसंमुक्तयशोनिनोदितमसातमसा मरयुतयोः॥१८॥ अकिनदंड

य १

वृत्तकशमेखला कितगिरं मृगशृंगपरियहां। अधिवसं सनुमधरदीकितामसम
लासमलासयदीश्वरः॥ ११५॥ अवचयप्रयतो विजितदियः सुरसैमाकस।
माक्राणावितः। तमयतिस्मसकेवलमुसतं वनमुचनमुचरैरशेशिरः॥
२०॥ तमपदायककुसुमकालाप्रवं चुरुयमात्मवचपतिवृता। पतिम
न्यमासवतदेवतासकमलाकमलाप्रवर्मे॥ ११६॥ सकिलसंयुगमृ।
मिसहायताधवतक्षपतिपद्यमहारथः॥ स्वसुखदीयमगापयउक्ति।
सुरवधरवधतनयाशारः॥ ११७॥ असकृदवहितनतरस्त्रिनाहिरदया।
यसारणधुवृता। दिनकरासिमुखारणारणावारुरुधिररुधिरणसुर
दिषा॥ ११८॥ प्रियतमातिरसातिष्ठतिवृत्तौतिष्ठतिरेवमुवसदशक्तिसिः॥ उ
पगतादिनिनीशुरिवप्रजाहरिहाया। रिहायागविचक्षणः॥ ११९॥ अंशसमा
वृत्तकसुमंतीविमंमिवांसवितामकनराक्षिपं। यमकावरकलेश्वरवज्रि
णासंमधुरंमधुरचितविक्रम॥ १२०॥ हिमविवस्मिन्निवंदनवेल्लचं विरदयन

न ४

चि

उक्तं

चि

॥ ४५ ॥

स्तुत्यं

वर्णनं

५

वियोगकुर्वन्

अरुण

लयादिष्टदुखः॥ विहंगयोः कृपयं वंशनेयीयोरविरहविरहकवनेदयो
 ॥२१॥ जिगमिषुधनं दायुषितां दिशंरथं युजापरिवर्तितं वाहनः॥ दिनसु
 रवानिरविहमनियद्विर्मलयन्मलयनगुमत्यङ्कत॥२२॥ वृणयुरुष
 मदाधरः संहङ्गयननिर्विषयीकृतामरुतां॥ नखलुतावदाशमय
 दिव्यरविरलं विरलं कृतवान्दिमं॥२३॥ परं नृतामदनकृतं चतस्रः प्रिय
 रं सखीलुषा॥ गिवायीषितां॥ प्रियतमानकराकलदातरं सुडुरवा
 पसमागमान्॥२४॥ कुसुमजन्मताता नवपल्लवा स दचुस्वद्यदाकाकि
 लकृजितं॥ इति यथाक्रममाविरचन्मधुसूडमवतीमवतीर्य वनसुली
 ॥२५॥ विशदचं चंकरं सुखमारुतं कुसुमितं दुमसुन्दको किल॥ तदुप
 लोगरसंदिमवापिणः परमृतामृतापमतायाये॥२६॥ अतिनयान्परिव
 दुमिवाद्यतामलयमारुतकंपितपल्लवा॥ अमदयस्रदकारलतामनः स
 कलिका कलिकामजितामपि॥२७॥ तिलकमस्रकदम्बकृतास्पदः कुसु

आश्रित

स्फटिना

देत

शुद्धा
दुरवा

संलग

हस्तक

*दुस्वी

निल कृष्ण

ममध्वजपङ्कगसुगन्धिनिः। कलमगीयतद्वृगविलासितां स्मरयुतेरयुतेरवता
 सारवः उद्यन्नलसान्धुतातलसान्धनः कमलध्वलिष्टतामरुतरिता
 । कुसुमनारनताध्वगायाषितामसमशकमाशाकलताकरात।
 लघयतिस्मनयेत्यपराधजातमदकारतरुसुरणीचृता। कुसुमिता
 नमिताधलितिरुन्मादेः स्मरसमाधिकाराधिकैराषिता नययु।
 णोपचितामिवचूयतेः सद्यपकारफलाश्रितमर्थिनः। अतिथयुः सर
 सोमधुसंघृताकमलिनीमलिनीरपतत्रिणः। ११ कुसुमामवनकेव
 लमूर्तवदनमशोकताराः स्मरदीपनाकिशलयप्रसादापिविलासि
 नां मदयितादयिताश्रवणापितः। १२ विरचितामधुनापवश्रियाम
 निनदाइवपत्रविद्यापकाः। मधुलिङ्गामधुदानविशारदाः करवकारव
 कारणताययुः। १३ दर्शनचंद्रिकयायवनासितहसितमासवगंधि
 मास्मरिवातिलकषणमासवतपद्यादेः अचिरसंचिरसंचितमीमुनिः।

सतो जेव

न
वन्ताः

वसन्त

स्फटिता

पलाशस्य पुष्पां पलाशं

वक्र

विलासिनो

त्रयं सुरतिमंगमङ्गवनमालयानवपलाशमक्षयितनैयुरंगसमणद्वमिवाव द
 नरवक्तं प्रमदयामदयापितलक्या ॥ ४० ॥ सुवदनावदनासवसंस्तुतं सुद
 वयादिगुण! कुसुमाङ्गम! मधुकरैरकारा! तमधुलालुपिर्वकलमांके
 लमायतपंक्तिः ॥ ४१ ॥ धृजपटमदनस्य धृजं बुलत! किंचिदं सुरवद्वस
 मृचश्चिद्यु! कुसुमाकसरारण्यमलिबुद्धा! सपर्वनापर्वनां कितमम्वयु
 ॥ ४२ ॥ उपहितं शिष्टिराप्रगमश्चिद्यमुक्तं लज्जालमाशाततकिंशु के! ॥
 प्रमयनीवनरवक्तमङ्गनप्रमदयामदयापितलक्या प्रथमम
 न्यततातिरुदीरिता! प्रविरलाश्वसुग्धवक्षकया! सुरतिगंधिषुसुष्टु
 विरगिरः कुसुमितां सुमितां वनराजिषु ॥ ४३ ॥ श्रुतिसुरवन्नमरमसून
 गीतयः कुसुमकोमलदतरुणावनु! उपवनांतलता! पवनाहातः किंश
 लायः सलायैरिवपाणितः ॥ ४४ ॥ ललितविभ्रमबंधविचक्रणसुरतिगंधपरा
 जितकेसरापतिश्रुतिर्विविष्टमदमंगना! स्मरसरवरसरवडनवर्जितं ॥ ४५ ॥ शु
 गमयितुं प्रचुरेख सुषेनमानमहतां वतपां यवधृज नोगरस
 नः इति दयातश्वा भव दायता नरजनी रजनी शवेतीमधो

विस्तृता

वक्रं वक्रं

पलाश

प्रसवे

नृत्यः

अतिरेज्जितवारुतगननाः श्रियश्च श्रयसिंङ्गितामरवलाः विकचतामरमा
 गृहदीपिकामदकालादकालालविहंगमाः ॥ ४७ ॥ नपयायोतत्रतामधुरव
 डितादिमकारादय्याङ्गुसुखविः ॥ संहृष्टमिष्टसमागमनिवेतिवनिन
 यानितयारजनीवक्षः ॥ ४८ ॥ अपञ्चरवारतयाविशदप्रतिः सुरतगगपरि
 श्रमनोदितिः ॥ कुसुमचापमतेजयदंशुतिदिमकारामकाराङ्गितकेतन
 ॥ ४९ ॥ कतकताशनदीपिवनश्रियः प्रतिनिधिः कनकातरणस्ययता
 वतयः कुसुमदधुराहिततदलकदलकेसराप्रशालः ॥ ५० ॥ अलितिर
 ननविडुमानादारेः कुसुमपङ्क्तिनिपातितिरकितः ॥ नखलुशातयति
 स्मवनसुलीनतिलकसिलकः प्रमदाभिवा ॥ ५१ ॥ अमदयन्मधुगधसना
 यथाकिशलयः ॥ धरसंगतरगया ॥ कुसुमसंवृतयानवमल्लिका ॥
 स्मितरुचातरुचारुविलासिनः ॥ ५२ ॥ अरुणगगनिषेदितिरंशुकिः श्रव
 णलक्ष्मणः ॥ पादश्रयवाङ्कारः ॥ परवृतादिरुतेश्वविलासिनः स्मरवले

१
 रवलेकरमाः कृताः पञ्चपवितावयवाशुचिनिःकाणरलिकदं वकयोगशुपयु।
 पी।मदृशकातिरलक्षतमं करीनिलकलालकडालकामोक्तिकिः ॥ ५४ ॥ अत्र
 तवन्नवादात्मन्मन्त्रमप्यदुरपि प्रियकं वज्रिष्टकया। अतयदासतरञ्जुप।
 रियादुजलताडडतामबलाजनः ॥ ५५ ॥ त्यक्तमानमलं वतविश्रुतिर्
 धुनारतिगतं च चरवयः। परचृतातिरितीवतिवदितास्मरमातरमाता।
 स्मवधूजनः ॥ ५६ ॥ अथयथाशुखमात्रवसुअवं समुत्तयविलासवतीस
 रवः। नरपतिश्चकाममृगयारतिमधुमन्मधुमन्मथ सन्नितः ॥ ५७ ॥ प
 रिवयंवललक्ष्मिणातनयराषाश्चतदिगितावाधनां श्रमजया गुणा
 चकारातिसातुमाताधुमतः सचित्तयाया ॥ ५८ ॥ मृगवातापगमकृमाव
 षष्टिषुलकं वनिषक्तशः सनः। गगनमश्चखाराद्वतरणुनिर्भूमिनि
 सवितानमिवाकारातः ॥ ५९ ॥ यथितमोलिरासोवनमालयानं वपला।
 शसवर्षतुष्टदः। गगवालूनचवलकंडलोविरुरुचरुरुवाष्टितनूमि

शुद्धतलताविनिवशितवियदाप्रमरसंकमितक्षणावृत्तयः। इहशुंरधति
 तंवनदवताः सुनयनंनयनंदिताकाशले। १५१। शृंगणितगुरिकेः प्रथमा
 श्रितंयप गतानलदस्युदिवशमः। स्थिरुवंगममृमिनिपानवतमृगव
 त्यागवायापचितंवनं। १५२। अथननस्यइवविदशायुधकनकपिंगत।
 डिङ्गणसंगतं। क्षुरधिक्षमनाधिरूपादादतरवारारवारषितकमरी
 । १५३। तस्यसनप्रणयिनिर्मुक्तारणशावेकहममानहरिणीगमनंशुर
 सातश्राविर्वचवकुशगर्भशुरवमृगाणांयुथतदयसरगर्वितकक्षसा
 रं। १५४। तश्रायितंऊवनवाजिगतनराज्ञावणीशुरवाहन्नशरणविशी
 र्मपंक्ति। श्यामीचकारवनमाकुलदृष्टिपातेवतिरितात्यलदलप्रकार
 रिचानः। १५५। लक्ष्मीकृतस्यहरिणस्यहरिप्रनावः। प्रहृष्टितासहचरीय
 वक्षयदेहं। श्राकर्मकृष्टमपिकामितयासध्वीवाणकृपासृष्टमनाः। प्रति
 संजहाशः। इहतस्यापरेषपिष्टगेषुशरात्सुशुक्लाः कसंतामत्यविनिदतिवि

नृपतिः
 लक्ष्मी

वसन
 तिक

वरु

४८

डापिष्टः॥ अगदीनवा शान्तेः स्मरतः सुनवः प्रादप्रियानयनविभ्रमचेष्टित
 निदः॥ उदताः सुनयनं दलपकमध्यातयुं दापराहकवलावयवावकी
 मीः सुदः॥ उदतपराहकुलस्य मागं सुवक्तुर्मर्दपदयंक्तिनिरायतातिः॥
 ॥ तदाहना दवनातातरकायमीषद्विधतमुधतसदाः प्रतिद्वुमीषु
 ॥ नात्मानमस्य विविधः सदसावरादावृक्षुविद्वमिषुनिर्जघनाश्राय
 ॥ तेनातिघातरत्नसस्य विद्वषपैत्रीवन्मस्यत्तत्र विचारमहिर्षस्य
 सुक्तः॥ निनिद्यवियदमाशाणितलिमपुस्यसंपातयाप्रयसमासपपात
 पश्चात्॥ १०॥ प्रायाविषाणपरिमां लघुतमागान्स्वज्ञाश्चकारवृष्टिर्नि
 शितः॥ हुरोषेः॥ शृंगसङ्घविनयाधिकृतः परेषामन्कङ्कितं नष्टापन्नबुद्धी
 र्धमायुः॥ ११॥ व्याघ्रानतीरनिशारवात्यतितानयदास्यः कुल्लामनायविटपा
 निववायुनमानाशिक्षाविशेषलघुदसतयातिमाषान्तरणीचकारशर
 वरितवक्ररंध्रान्॥ १२॥ निघातोयेः कुंडलीनानदिघाः सुड्यानिघाषि

वापे

पंक्षः
 स
 म
 लीजिद

॥ क्लान्तयामास सिंहात् । दृष्ट्वा तं तपामन्य सूर्यापरोः सुखी यो दागगजशहे मुगा
 णां ॥ तावद्वागजकुलवधतीव्रवेगनकाकम्भः कुटिलनखाग्रलभमुक्ता ।
 त्वा आत्मानं रणकृतकर्मणां गजानामा नृणां गतमिव मार्गणैरमं ॥ चमरा
 नपरितो विवर्तिताश्चः क्वचिदाकर्मविकृष्टतल्लवणी । नृपतीतिवत्ता ॥ तस्य
 तिसितबालवज्जानेर्वियाज्यसद्यः ॥ १५ ॥ अपिचुरगसमीपादृत्य तंतं मयू
 रं नमरुचिरकलापं बाणलक्ष्मीवकारासपदिगतमनकश्चित्रमाल्यावुकी
 स्पर्शति विगलितबांधकलापाशप्रियाः ॥ १६ ॥ तस्य कर्कशविहारसंसर्गः
 श्वदमानतविलम्बजालकं । आचवामसउषारशीतलातिमपल्लववृता
 वतानिलः ॥ १७ ॥ इति विस्मृता न्यकरणीयमात्मनः सचिवावलंबितधुरं न
 शावेक्ष्य ॥ १८ ॥ तस्य मयूखं धामवयाभृगयाजहार चतुरवकामिनी ॥ १९ ॥ सु
 ललितकृत्यं आकर्मकं हृष्टं मलिनमहोषधिदीपिकासनायां । नरपतिं वाह
 यं बल्लवक्रियया पातयेत्तिरस्तेरुहदभ्रियामा ॥ २० ॥ उपसिचगजद्वयकर्मता

तपि

नगम

रति २
॥ ४५ ॥

सुखं दुःखं मङ्गलं विदुः। यः सर्वज्ञस्त्वमविज्ञातः स दीयानि स्वमात्मनः। सर्वेषु
रनीशस्वामकस्त्वमसर्वरूपताम्। **१२५** सप्तसामापणी तं वा सप्तसप्तविजालं वेश्यं
। सप्तविंशत्सु रमाचरयुः सप्तलोके कस्य श्रयं। **१२६** चतुर्वर्गफलं ज्ञानं काला
वशाच्चतुर्गुणं। चतुर्वर्गमाया लोकस्त्वत्तः सर्वचतुर्मुखान्। **१२७** अन्त्यासनिष्ठ
दीप्ततमनसा हृदयाश्रयं। ज्योतिर्मयं विचित्रं तियागिनस्त्वं विमुक्तयः। **१२८**
श्रुत्वा स्पृष्ट्वा तां कृत्वा निरीहस्य दत्तद्विषः। मृपातां जागृकस्य याध्यात्म्याव
दकस्य वा। **१२९** शब्दादीन् विषयांस्तान् कुंचयितुं दुश्चिरं तपः। पर्याप्तानि प्रज्ञाः पा
त्रा मोदासीत्यनवर्तिनः। **१३०** बहुक्षणागमिर्निन्नाः पश्यान्तः सिद्धिदत्तवः।
त्वाय वनिपतं त्वया ज्ञातं दीयाद्वासीव। **१३१** वदा त्वशितचित्तानां वशम्।
मर्षितकर्मणां। गतिस्त्वं दीतगणानामन्तयः सन्निवृत्ताय। **१३२** प्रत्याह्वाप्य
शिष्टाद्यामह्यादिर्महिमा तव। आप्लावयन्तु मानान्मासाध्यां प्रतिकाकथा।
१३३ केवलं स्मरणेनापि पुनासि पुरुषं यदा। अनेन वृत्तयः शयानि त्वेदित

फलाच्चरित्यथ उदाधरिवरनातिरेकासीदविवक्षतः। सुतिल्याद्यतिरिच्यतेद्वरेण
 चरितानिते। अनवाप्तमवाप्त्यनते किंचिन्नविद्यात्। लोकावुद्यदणवाका
 देवसिद्धिर्नमकमीणाः। महिमानं यदुक्तीत्यतिवसंक्रियतवचः। श्रामा
 णतदशक्त्यावानयुणानामियन्नया। इति प्रसादयामासाससुरासुमक्ष
 द्दका। नृतायव्याहतिः सा दिनसुतिः परमष्टिनः। तस्मै कशलसंघश्च
 व्यंजितधीतायसुराः। तयमप्रलायाह्वलादाचरन्त्यनैक्रातादाधः। अथ
 वेलासमासनाशे लरक्षन्नुवादिना। श्वराणावाचनगवानपरिचूनासविध
 निः। पुराणस्य कविस्य वसंस्थानसमीरिता। वल्लवपदसंस्काराचरित
 तीर्थवसारती। बालोसदशनाड्याकृतासाधितावदानादृता। नित्यतिश
 याचरणातगाविगावाहध्वनिनी। ऊनेवारहसाकृतावबुलावपराक
 मो। अगिनातमासावालोयुणोषथममध्यामो। विदितं तथमानं च तेन
 मेधुध्वज्यं। अकामापनातनेवसाधनदयमेतसा। कार्येष्वचिकका

ध्व २ लि १

। पुरुषः प्रवृत्तवानि विस्मयेन सहस्रं ॥ ५१ ॥ देमपात्री कृतं दोषा मादद्यात् पयश्च
 रुं । अत्र प्रवशादायै स्युं सासनापि दुर्वहं ॥ ५२ ॥ । युग्मं । प्राजापैः स्युं धनीतं
 तदन्नं प्रत्ययदीप्त्यः । दृष्टवपयसां सारमाविः कृतमुद्विता ॥ ५३ ॥ अतनकपि
 ताशां जायुणा सस्यान् दुर्लभाः । प्रवृत्तिचकामतस्मिंश्चालाक्यप्रतावापिय
 त ॥ सतेजाविस्मयं पन्थाविहीनं चरुसंज्ञितं द्यावापृथिव्याः प्रत्यग्रम
 हर्षतिरिवातयं ॥ ५४ ॥ अर्चितान् स्यात्कोशिल्या प्रिया ककयवशाज्जा । अतः ।
 संतापिता तास्यां सुमित्रामेव दीश्वरः ॥ ५५ ॥ तव ऊरुस्य चित्राक्षपात्रो यस्य
 मदीमुजा । चरोरस्य दन्ता गेहं ता माया जयतामुत ॥ ५६ ॥ सा हि प्रणयवत्यासी
 मयन्त्या रुतायारयि । प्रमरीचारणस्येव मदति स्म दले शवायाः । ॥ ५७ ॥ तानि ग
 लीः प्रजापत्ये दाधुदवांशसंतवः । सोरीतिरिव नाडीतिर्युतारव्यातिरम्भयः ॥ ५८ ॥
 सममायन्नसत्वासारजुरायादुरविषः । अतर्गतफलारसाः सस्यानामिव सं
 पदाः ॥ ५९ ॥ युवंददृशुरात्मानं सर्वाः श्वान् शुवामतेः । ऊलजासिगदाशार्ङ्गवक्त्रा

माया

न्यां

५३

दे

॥ ५३ ॥

समलक्षणे॥ तथा नरतशत्रुमोघीत्यादं वं वनननु॥ ८२ तेषां द्वयो द्वीयारेकं
 वित्तिदत्तकदाचनयथा ववायुविनावायुः॥ ८३ थाचंद्रसमुद्रायाः॥ ८४ तेषां
 नाप्रजानायास्तिसृजसा प्रश्रायणचामानाज्जुनिदाघातश्यामाप्रादिवसा
 इवा॥ ८५ सचंद्राविलोचसुः प्रभवः पृथिवीपातः॥ ८६ धर्माधिका मामाकाणा
 मवतारइवागवान्॥ ८७ गुणैराक्षरांधयामासुस्रयुरुंरुवअलाः॥ ८८ तमे
 वरुणेशतशौरानेरिवमहासदाः॥ ८९ सुरगजइवदंतिनश्चिदित्यासिधा
 न्नर्नयइवपरावधयक्तायागरुपायैः॥ ९० रिक्खुगदीर्घादीनिराशंसदी
 यैः दक्षिरविनिपतीनातिश्चकासचक्षुर्वतिः॥ ९१ ॥ ८॥ ॥ इति श्रीरघु
 चंशे माहाकाव्यकविश्रीकालिदासकृतिः पाल्प्यापदनामश्रीश्री
 रामावतारानामदशमः सर्गः॥ ॥ ॥ ॥ किञ्चिन्नसकिलक्षितीश्वरेश
 ममच्चविधातश्च॥ ॥ ॥ काकपक्षधरामत्याचिताम्रजसादिः स्वयः स
 मीक्ष्यते॥ १॥ कुक्षल॥ ॥ सपामदिनीपतिमदिदेशमुनायसलक्ष्मण॥

अथ सुप्रणयितां शयाः कलः । अहं न त कदाचिदर्थिता शयावदादिश्रुतिपा ।
 निविश्या निगमाय चरमार्गसंक्रिया । तावदाशुविहिता मरुसंखः सां प्र
 सुष्य कुलवर्षिनिधितिः । तानि दिशकराणा यतो पिबुधी विनोचरणाये
 नीयतमुत्तुः । ह्यपतरपितायाः प्रवक्ष्याता नमायारुपरिबाष्प विंदयः ।
 तद्देगावचरामवराय वं ननु मिच्छहृषिरित्या सोदृपः । आशिषप्रयुक्तु न
 दाहिनी साहिरकण विक्षेतायाः कृमा । तानि पिबुनयनजनवारीणा किं
 विज्जोत शिखंडका बुत्ता । ध्विनो तमृषिमवगच्छतां योपोरदृष्टि कृतमा
 गीतारणो । मातृवगचरणस्य शोभनसो प्रपद्यपदवी माहो जसः रेज
 बुवं गतिवशात् प्रवर्तिनो तास्करस्य मधुमाधवाविव । वीचिलालमुक्तु
 योस्यो ममागतिं शोशवाच्चपलमप्यशानता । तोयदं गिमदवाध्वनिद्य
 यो नमाध ५५ यमदश विचेष्टिता । तोयतगतिवलायाः प्रभावतो विद्या
 योः पथिसुनिप्रदिष्टायाः । मल्लुनमणि कोटो मोदितो मातृपाश्वरिचर्तिना

सिद्ध

कुटितास्त्रीनिबद्ध

उदस्य २

व१

घियसु

हाः सिद्धिं मंत इतस्य नूपतेः ॥ ५५ ॥ तानरा ॥ दाता नृपात्मा ज्ञेः सच ता निरग
 मनुकता यता ॥ सा न वदर वक्षस मार्गः ॥ प्रत्यय प्रकृति याग सन्नित
 ॥ ५६ ॥ यवमात्र रतिरात्म सनवाप्ता निवेश्य ववारा पितवसः ॥ अधु
 विषु विष्टमिथिलः ॥ संसरी दशराथा न्यवर्त्तत ॥ ५७ ॥ तस्य जैवमरुतः
 प्रतीपगावर्त्तनिधुत रुप्रमाथिनः ॥ चिकित्स ॥ चृशतुयावरुधि
 नी सुतटा इवनदीरयाः ॥ सुली ॥ ५८ ॥ लक्ष्यतस्मतदनंतर रविर्वदली
 मपरिवर्षमंडलः ॥ विनातयत्रामितस्य नागिनाला ॥ गावष्टित इवक्
 तामणिः ॥ ५९ ॥ त्रयनपक्षपरिक्षसरा लकाः ॥ साध्यामधरुधिरा इवास
 सः ॥ अंगना इवरजश्रुला दिशाना वधू वरवाला कनकमाः ॥ ६० ॥ ला
 कुरश्च दिशमधुवासयां ताशिताः ॥ प्रतिनयववाशिरा ॥ कवाशाणित
 पितृकैयोचिताना दयत इव नागवशिवाः ॥ ६१ ॥ तस्य तीपपवनादिव
 कृतं क्षेत्रं शांतिमधिकृत्य कृत्यवित् ॥ अत्रुं कय रुमीश्वरः ॥ कितः ॥ सुते

५

कदाचित्
तेना

कि

अनिष्ट

शोभनः ॥ अंतो धस्यततस्वती ॥

५

रस्मि

प्रगटीवन्व

मंत्रा

मिथ्यलघयसतयथा। द^५तेऊमः सपदि राशि रु^५कि^५ः प्रा^५डरा^५सकिलवा^५दे^५
नीसुरवाय। प्रष्टुज्यनयनानि सनिके ल^५हणीय^५पुरुषा^५कृतिश्चिरा^५
ता॥६३॥ पिच्यः शसुपवीतलहणमाहकंचधनु^५रुजितंदधतायः स
साममइवधर्मदीधितिः सदिदिह^५इवचंदन^५डुमः। नयेनारा^५षपरुषात्म
नः पिचुः शासानुष्ठितिनिदापितसुषा। तयमानजननी शिर^५किदा^५प्राग
जीयतष्टुणातात^५हितिः॥६४॥ अहवीजवलायननिवीतोदहिणश्च
णमंस्ति^५तनयः॥ कृत्रियातकरणेकविंशतेवाजिपूर्वगणनामिवाह
दनीतपिचुर्वधनवनमन्फनाराजवंशनिधनायदीहितं। बालसूचुर
वलोकागविंशं द^५अं चविषमादपा^५यित्व^५। नोमरा मइतिउल्यमा
त्माजवर्तमानमहितेचदा^५राणा। हद्यमस्यसयदायिचानचतुरनजात
मिवद्वारं संपायाः॥६५॥ अर्धमर्धमितिनादिनंष्टयासा^५नवेह्यंतरनाय।
जायतः॥ कवकोपददनाविषेततः स^५द^५की^५शसुदयनारको॥६६॥ तनका

घेदरा

कतिलिका

दृष्ट

५५

मुकतिषकमुष्टिनाराघवोतिगततीःपुरागतः। अंगुलीविवरचारिणंश
 रं कर्तानिजगदेदुयुमुतादण्कृत्रजातमपकारिवेरिमेतन्निहत्यव
 कृशःसैमगतः। सुपुसपदवदंडघहनाडयातास्मितवविक्रमश्चैव
 न्। ७०। मेथिलस्यधनुरन्यायाश्चिवेस्त्वकिलानमित्तवर्ममहिाणाः। त
 निशम्यतवतासैमैयैयवीयश्चंगमिचत्तममात्मनः। ७१। अन्यदाजग
 तिगंमइत्ययंशद्वउच्चरितएवमामगात्। वीडुमावदतिमसमप्रति।
 यमप्रतिरदायान्मुखवयि। ७२। वित्रातामुमचालय्यकुंधितोहोममतौ
 ममरिषसैमोगैसौ। ताताधुदरणाच्चद्वैदयस्त्वचकीर्तिमपदवुमु
 द्यतः। ७३। हवियातकराणापिविक्रमास्तनमामैवतिनाजितवयि।
 रावकस्यमहिमासगण्यतककृवत्कलवितिसागरपियः। ७४। विदि
 चार्तरममोजसादरेरेश्वरधनुरनाजियवया। रगतमूलमनिलान्।

शंतिर

मन्त्रे

अपराध

श्रवणं ३

लज्जी

४

सहस्रार्द्ध

नवीनयति

सुधो २

दीरायः पातयत्यपि मृदुसदुमा ॥ १७५ ॥ तन्मदीयमिदमायुधं ज्ञया संगमय
सशरं विहृष्यतां ॥ निष्ठुप्रधनमेव मय्यहं तुल्यवाक्यतरसा कितस्त्वया ॥ १७६ ॥
कातरोमियदिचो जता विषातजितः परशुक्षरयाममा ज्पानिघातक ॥
विनायुलिर्वृथा बध्नामनययाचनां कलिः ॥ १७७ ॥ एवमुक्तवतिनी मद
शनेनागवेस्मितचिकपिताधरः ॥ तद्वनुग्रहणमेव राघवः प्रत्यपद्यत
समर्थसुत्तरं ॥ १७८ ॥ पूर्वजन्मधनुषा समागतः ॥ सातिमावशुनदशानो न
वशीना केवलोपि सुतगोनवा बुदः किं पुनश्चिदशेषा पलाकितः ॥ १७९ ॥
तेन त्रिमिति दाते ककोटिना कार्मुकं च बलिना धिरोपितं ॥ प्रापवर्षा वि
हृतिवनागवो वृष्टिभेत इव वासवध्वजः ॥ ताबुनावपि परस्य सुस्थितो ॥
वर्धमानपरिहीनतेजसा ॥ पश्यति स्म जनतादिना त्वये पावणो ज्ञाशि ॥
दिवाकराविव ॥ १८० ॥ तं कृपा मृदुरवेक्ष्य नागवं राघवः खलितवीर्यमा ॥

त्मतिवचसंहितमवधमाशुगंयाङ्गहारहरसूत्रसन्निभः। ८२ नवदुर्मल
 मस्मिनिद्वयविषयत्पन्नितवत्पिबयि। शंसकिंगतिमाननपत्रिणाहन्मि
 लोकमथतेमरवाङ्गितं। ८३ प्रसुवाचतमृषिर्नितवतस्त्वनवेभिषुरुषा।
 पुरातनांगगतस्यनवधमैवेत्तवाकापितोह्मसिमयादिदृक्कृणा। ८४
 तस्मसाकृतवतःपिबुद्धिषाविप्रसाचवसुधससागरा। आदिताङ्गय
 विषयीयापिमेत्ताध्यएवपरामष्टितावया। ८५ तन्मतिमतिमतांवार।
 श्रितांपुण्यतीर्थगमनायरह्मापीडयिष्यतिनमाखिलीकृतामृगय
 हतिरनागलोत्तुपं। ८६ प्रत्यपद्यतताथतिराधवः। प्राशुखवविससर्ज
 सायकं। नागवस्यसुहृतापिसानवतसृगमार्गपरिधाडरत्येयः। ८७
 राधावाथेचरणोतापानिधःकृम्यतामितिबदत्समस्यशतानिजि
 तेषुतरसातरश्चिनांशबुधुप्रणतिरेवकीर्तये। ८८ राजसवमवधयः

नेज

५१

रक्षा

आलोचितः

त्रभातः

पि२

सि०

मातृकं पित्रमस्मिन्मिताः शर्मयदा। तद्वनिंदितफलो मम व्रतानि यदा य
 यमवुशहीकृतः॥ साधुयाम्यहमविघ्नमसुते देवकार्यमुपपाद
 यिष्यतः॥ कविवातिनिवचः सलक्षणलक्षणाय कृष्णसिंहारादधे॥
 ०॥ तस्मिन्गताविजयिने परिरस्य रामं सहादमन्यत पितावनार
 वजात्। तस्यातवतक्षणशुचः परितोषलातः कक्षाभिलषितत
 रारिवदृष्टिपातः॥ अथप्रथिममथिवाक्कृष्णाय प्रकायकति
 चिदवनिपालः शर्वरीशैवकृत्यः॥ पुरमविशदायाध्यामेथिलीद
 शनीनाकुवलयितगवाहं लोचनरंगनाना॥ एषा॥ ॥ इति श्री
 रघुवंशमहाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतोत्तमार्गवागमनो नाम एका
 दशोऽध्यायः॥ ॥ निर्विष्टविषयस्यैवः मदशांतमुपयिवान् आसीत्
 सन्ननिर्वाणः प्रदीपादिरिवापसि तं कर्ममूलमागत्य रामश्रीर्न्यस्यता

मरण

अतर्कानं प्र
प

द१

ध१

मिति। कैकेयीशंकयेवाहयलितछमनाङ्गरा। २२ स्यापारातापोरकांतस्य रामे
 स्यात्पुदयश्चुतिः॥ प्रात्यकलादयामामकृत्येवोद्यानपादयान् ॥३॥ तस्या
 नायकसजारकल्यंतकरतिश्चया। कैकेयीद्रष्टयामासशोकोहोःया
 शिवाशुनिः॥४॥ साकिलाश्वासिताचंडीनवतिअंशुतोवरो। उद्वामेप्रसि
 क्ताद्विलममाविवारोणा ॥५॥ तायाश्चवदीशोकिनरामेप्राजाडयअ
 माः॥ द्वितीयनसुतास्यछनवेधव्येवफलाश्रियं ॥६॥ पित्रादन्तारुदन
 रामःप्राकूमहीप्रत्यपद्यतापश्चादन्तायगाठतितदाज्ञासुदिताग्रहीत
 ॥७॥ दधतामंगलाकोमवसानस्यचवत्काले। ददृशुर्विस्मितास्यस्यसु
 खरागसमंजनाः ॥८॥ समीतालक्ष्मणसरवःसत्पुत्रुरुमालापयनाविवे
 शदंडकारणप्रात्यकवसतामनः ॥९॥ राजापितृदियागान्त्रीःसृष्टाशा।
 पंचकर्मजं। शरीरत्यागमात्रणशुद्धिलानममन्यता ॥१०॥ विप्रापितकमा
 रंतप्राड्यममृमितेश्वरं। रंध्रावेषणदक्षाणादियामामिषतायया ॥११॥ अ

सुखिवै

यानाथाः प्रहेतयो मातृ बंधु निवासिनां मोलिरनायया मासु र्भरतं संनिता
 सुतिः ॥ १२ ॥ सुवातया विधुं सुसुकि कयीतनयः पित्रः ॥ मातुर्नीकवलं सुभाः
 श्रियोप्यासीत्यराशुखः ॥ १३ ॥ सासित्यश्चात्र गात्रमं कथितानाश्रमालोय
 तस्य पश्यन्मासा मित्र रुदशुर्वसतिष्ठमान् ॥ १४ ॥ चित्रकूटवनसं चक
 थितश्च गतिरुगो ॥ लक्ष्म्या निमंत्रया चक्र तमवुच्छिष्टं संपदा ॥ १५ ॥ सहि प्र
 यम ॥ जे तस्मिन्न कृतश्री परिग्राह ॥ परिवेत्तारमात्मानामनिशीकरणाहु
 वः ॥ १६ ॥ तमशक्यमपाकं निदशाश्च गिणाः पित्रः ॥ यया च पाडाकपश्चा
 तर्कवृगज्याधिदेवत ॥ १७ ॥ सविष्टृष्टसायसुक्तात्रात्रातवाविशत्तुश्री
 नंदिया मगतस्य स्यराज्यन्यासमिवाचुनक ॥ १८ ॥ हृदसक्किरिति ज्योष्टरा
 ज्यवृक्षापराशुखः ॥ मातुः पापस्य सरतः प्रायश्चित्तमिवाकरोत् ॥ १९ ॥ रामोपि
 सह विदह्या वने वान्यनवर्त्तयन् ॥ चचारसाचुजः शांताष्टकं कवतं यु
 वा ॥ २० ॥ प्रसावसं ॥ भूतछाय माश्रितः सवनस्यति ॥ कदाचिदं के सीतायाः

सि १

त्र

परस्वामिव

रामे

दृश

शिश्यपि किंचिदिवश्रमात्तारणं विः किल नारवस्य स्याद्विदहारसु तौ द्विजः
 प्रियापत्तागच्छिन्नुपरोत्ताग्युमिवाचरन् ॥ २३ ॥ तस्मिन्नासु दिधीकां प्र
 रामागमावाधितः ॥ त्रान्तः सन् सुसुचतस्मादेकनेत्रव्यायनसः ॥ २४ ॥
 रामश्चासन्नदशचाद्वरतागमनेषु नः ॥ आशां क्वासुकसारंगं विव्र
 कूटमुलीकृत्वा ॥ २४ ॥ प्रययावातिथ्याय पुवमन्नुषिकलपुसः ॥ दक्षि
 णादिशमृद्भुवाषिकेष्टिवसाकरः ॥ २५ ॥ वनौतमनुगठं तीविदेहा
 धियातः सुता ॥ प्रतिषिद्धाणिकेकया लक्ष्मीरिव यणान्मुखी ॥ २६ ॥ शु
 बुसूया ॥ सुष्टमपुण्यगंधनकाननं ॥ साचकारंगरागणपुष्पाष्पानि
 तषद्यद ॥ २७ ॥ संध्यात्रकपिशस्यविशक्षनामराहसः ॥ अतिष्ठन्मा
 गमावृत्त्यगमास्यद्वारिदग्देहः ॥ २८ ॥ सऊदारतायामध्यामेथिलीलाक
 शोषणः ॥ नतो नैनस्यायादृष्टिमवग्रहइवातारा ॥ २९ ॥ तं विनिष्पिष्यकाक
 ष्ठीपराद्वयतिष्ठली ॥ गाधनायुचिनाचतिवसुक्षयानिचसुतः ॥ ३० ॥ पंचा

आत्मानं

नक्त

ति

पीरुक्त

रुद्र

पश्चात्

नक्षत्र

रव १

काकः

काम

सुगा

च

कृष्ण
दण्डली
कुकाकुवा
कोध

वद्योतातारामः शासनात्कंसकृतमनः। अनपोदमृत्तिमंश्लेविंधमपि। प्रकृता
विवा। २१। रावणावरजातवरायवमदनात्ररा। अतिपेदनिदाघात्तत्पानी
वमलयदुग्धे। २२। सासीतामन्निधाववतंदावकथितात्रया। अत्यारुढाह
नारीणामकालकामनोत्तवः। २३। कलत्रवांनदंवालेकनीयांसंसज
धूमो। इतिरामोदृषस्यतीदृषस्कधः। शासतां। २४। ज्येष्ठानिगमनात्सुव
तेनाप्यनसि तंदिता। साध्वजामाश्रयाध्यायानदीबोनयकलनाक। २५। सं
रंसेमेधिलीहामः कृणामाम्यानिनायतां। निवोतमिमितावलोचांघाद
यइवोदाधः। २६। फलमास्यापहास्यसद्यः प्राश्यसिपश्यमां। मृगीपरि
नावाद्याग्रमित्यवेदिवयाकृतः। २७। इत्युक्तामेधिलीतत्तुरंकेनिर्विश
तीनयात्। रूपसूर्यण। रवानामः सहशंप्रत्यपद्यतां। २८। लक्ष्मणः प्रथमं
खुवाकाकिलामकुवादिनी। शिवाघोरसुरांपश्चात्तुबुधविह्वलतितं
२९। पश्यशांलामयूक्षिपंविष्टतामिः प्रविश्यसः। वैरुप्यप्रैतरुक्तेननीय

प्रकरीकृतः

दुग्ध

दृश

एतन्मयो जयतु धर्मसाधकनरवांश्चरिण्येषु कर्कशपदणि। अकश
 कारयां च ल्यातायै तज्जयद्वार। ४१। प्राणवायुजनेच्छानं स्वरादिभ्यस्त
 याविक्ष। रामापक्रममाचारयो रक्तः परितवन्तवौ। ४२। सुखाद्ययवत्वा
 नांतां निरुक्तयत्पुारादधु। रामासियाधिनातपातादवानूदमंगलं। ४३।
 उदासुक्ष्मनापतनम्मानुद्वानुषह्यराघवः। निदाध्विजया शंसांचा।
 पसीतांचलक्षणा। ४४। एकादाशरथिः कामयावक्षताः सहस्रशः
 तेनुयावन्तएवाजितावधादहशे सते। ४५। असज्जनकाकुष्ठः प्र
 युक्तमथ हृषणानवक्षामशुभाचारः सहस्रणमिवात्मानः। ४६। तंशारेः
 प्रतिजयादस्वरत्रिंशरसोचमः। क्रमशास्त्रपुनस्तस्यायाश्चममिवोद्य
 युः। ४७। तेनुयाणांसिते वाणेयथा पूर्ववित्युदिति। आद्युदितानिगेः।
 पीतरुधिरंचपतत्रिति। ४८। तस्मिन्नरामशाराकृत्तबालमहतिरक्तस
 उदिते तंदाशः न्यवकवाधत्मानकिंचन। ४९। सावाणवर्षिणं रामायाध

संश्रमि

पक्षिति

यिवाचुरदिषां। अथ बोधय सुधापटु धृष्टाये वरुण्यिनी ॥ ५० ॥ राघवाच्च विहीमां
 रावणं प्रतिरुक्ता। तेषां सूर्येण विवेकादु। प्रवृत्तिद्वारा नवतः ॥ ५१ ॥ नियता
 नम्रसुराश्चानां वक्षस्वधनदानुजः। रामेण निहितं मनोपदं दशसुमृद्धसु।
 ५२ ॥ रक्तसाधुगुरुपणवचोयिवासरघवावा। ऊढारसीतापह्नी प्रपया।
 मरुणविधितः ॥ ५३ ॥ तौ सीता विषिणोऽष्टध्वनूतपदमपश्यतां। प्राणोद
 उरिथप्रीतेरवृणंकवचनितिः ॥ ५४ ॥ सरावणद्वतांतात्यावचसारयाय।
 मेधिली। आत्मनः सुमहकर्मवणरावेद्यसंश्रितः ॥ ५५ ॥ तयोस्मिन्न।
 वीनृतपिष्ट्यापत्तिशाकयोः। पितरीवाग्निसंस्काराः पुनरावृत्तक्रियाः
 ५६ ॥ वक्षनिर्धनशापस्य कवधस्योपादशतः। सुमृद्धसंख्यरामस्य समा
 नस्यमानेनेहरो ॥ ५७ ॥ सहवावालिने वीरतत्यादविरकाहिता। धाताः स्था
 नदवादिशसुग्रीवं सन्यावशयत ॥ ५८ ॥ इतस्ततश्च विदहीमावृद्धनृनो
 दिता। कपयश्चेरुर्गार्तं स्पर्शमास्यधमनोरयाः ॥ ५९ ॥ प्रवृत्तावुपलयाय

ता

मरणं प्राप

६४

उत्तरं

तस्याः संपातिदशनात्तामारुतिः सागरं तीर्षः संसारमिव निर्ममः ॥ दृष्ट्वा
 विचित्रतातेन लंकायां राक्षसीं च तां जानकीं विषवल्लीतिः परीतवमदो
 षधिः ॥ ६१ ॥ तस्मै सत्पुंरतिज्ञानमंयुलीयं ददौ हरिः ॥ प्रत्युजातमिवाबुलिष
 दानं दास्युर्विदतिः ॥ ६२ ॥ निर्व्याप्य प्रियं सादशः सीतां रक्षेदाक्षवुल्लसद
 दाहाधुरीलंकाक्षणासाधारिनिग्रहः ॥ ६३ ॥ प्रत्यतिज्ञाननेचरामायदश
 यजुती ॥ हृदयं च यमायातं बोद्ध्याऽवमृतिः ॥ ६४ ॥ सप्राप हृदयं न्य
 म्रमं गिष्यति निर्मीलितः ॥ अयायाधरं ससर्गा प्रियालिंगननिर्घृतिः ॥ ६५ ॥
 शुचारांमः प्रियादंतामानतसंगमाशुकाः ॥ महासर्वपरिरूपं लंकायाः
 परिखालयुः ॥ ६६ ॥ सप्रतापुुरिनाशाय हरिमेत्येवमुचुतः ॥ नाकवलचुवः
 पापारवपिसंवाधवर्त्ततिः ॥ ६७ ॥ निर्विष्टमुदाधः ॥ कालतं प्रपेद द्वितीयाः
 ॥ मेहाजकसलाक्ष्मणवृद्धिमाविश्य नोदितः ॥ ६८ ॥ तस्मिन्निशाचरे च यं पु
 तिकाजरवृद्धः ॥ कालखलुसमारब्धः ॥ फलवधंतिनीतयः ॥ ६९ ॥ सासव

र ५
 म

बंधमायाम् ॥ तौ लवणं न सिरसा तलादिदोत्रीर्मात्राघं च नायशात्रि
 णः ॥ गयते नात्रीयधालंकाराधयामासपिंगलिः ॥ द्वितीयं ह्रमप्रका
 रं कर्वाद्भिरिवानारः ॥ ११ ॥ रणः प्रवृत्ततत्रनीमः प्रवगरहसं ॥ दिविङ्
 तितकाकुष्ठपोलस्यजयाया षणः ॥ १२ ॥ पादपाविस्वपरिधः शिलानिः पि
 ष्वुजरः ॥ अतिशयनरवत्यासः शिलनममंतगडः ॥ १३ ॥ नत्रयशमशिरहे
 ददशीनात्रातचतनां ॥ सीतां मायेतिशंसंतीत्रिज ॥ तामसमजीवयत ॥ १४ ॥
 कामं जीवतिमनायइति ॥ सावित्रादोशुचं प्राग्मवासत्यमस्यातं जीवि
 तास्मीतिलज्जिता ॥ १५ ॥ गरुडापातविशेषामवनादमुबंधनं दाशराण्या
 ॥ रिकुणालिशस्वनव नंदवानवत ॥ १६ ॥ ताताविसेदापोलस्यः शक्त्याव
 कसिलक्षणं ॥ रामस्वनादाताप्यासीद्विदीर्षददयः शुचा ॥ १७ ॥ समारुति
 समानीतमाहोषधिततव्ययः ॥ लकाश्रीणां पुनश्चाक्रविलापाचार्यकंशारे
 ॥ १८ ॥ नादं समेधनादस्य ध्वजाश्च द्वाध्वजनां मघास्यवशरकालानकिचि

दुर्ग
 विरगात

६

६५

अथार्यस्यकर्म

त्ययिप्रपयता ॥ ७ ॥ ऊतकसिद्धिपीडणउल्लावच्छः सुसुः कृताः ॥ ८ ॥ रुरोधरामशु
गीवटंकडिन्नमनः शिलः ॥ ९ ॥ अकालाबाधिताघात्राधियमनोवृथासुख
॥ १० ॥ रामशुनि रतीवासोदीर्घनिद्रावशितः ॥ ११ ॥ इतराण्यपिरहंमिपे
वुवनिरकोटिष्ठारकांसि समाराध्यानिताछाणितनदीधिव ॥ १२ ॥ निर्यथा
वथापोलस्यः पुनस्तुष्टायमदिराता अरावणमरामंराजगदद्येतिनिश्चि
तां ॥ १३ ॥ रामं पदातिमालोक्यलाकशंचवैरुथिना दक्षिणगुणं रथतास्मै प्र
जिघांयपुरंदरः ॥ १४ ॥ तमाध्वतध्वजपटाव्यामगागामिवायुर्निः ॥ १५ ॥ दवस्तुतु
जालवीजिन्नमध्वस्रराघवः ॥ १६ ॥ मातलिस्त्रस्यमादं प्रमायामाचतनुच्छदं
॥ १७ ॥ यत्रात्यलदलक्लेद्यमस्राण्यासुः सुरदिषा ॥ १८ ॥ अत्यान्यदर्शनप्राप्तवि
क्रमावसरंचिरातरामरावणायावै रंचरितार्थमिवाभवत् ॥ १९ ॥ अजातमा
गवाजल्यादेकापिधनदासुखः ॥ २० ॥ दहाशसयथापूर्वमावृत्तवशइवस्थितः ॥ २१ ॥
ऊतारं लोकपालानां सुरेश्वरस्यचित्तेश्वरं ॥ २२ ॥ रामशुलितकेलासमरातिवक

संग्राम

पु

मन्यतां तस्मिन् स्फुरति यो लस्यः सीता संगमशंसिनि निचरवा नाधिकं क्रोधाः
शरं साव्यतरे सुजा ॥ ४७ ॥ रावणस्यापिरामासो निवाह दयमाश्रयः ॥ विव
शुचवमारया सुसुरागन्धर्वप्रिय ॥ ४८ ॥ वचसेवताया तां क्यमसुमासु
एति घाताः ॥ अत्यान्य ऊय संशान्ता वष्टादिना रिवा ॥ ४९ ॥ विक्रमयेति
हारण सामान्या च तदाप्यारपि ॥ ऊय श्रीरत्नरावदिर्मन्त्रवारणाया रिवा ॥
॥ कृतप्रतिकृतप्रीतिमया सुक्तां सुरासुरैः ॥ परस्परशत्रुताः पुष्पव
ष्टितासहिरा ॥ ५० ॥ अयः शंकुचितारकः शतं मीमथ शत्रुवाहतां देवसु
तास्य वक्र दशात्मलिमक्षिपत् ॥ ५१ ॥ राघवोरथमप्राप्तातामाशं च सुर
दिषः ॥ अर्धचंद्रसुरवे वीणे शिखरदकदली निवा ॥ ५२ ॥ आमाघं संदाधरा
मोक्षलाप्य कधुदरः ॥ ब्राह्ममसुप्रिया शोकशल्यनिष्कर्षणौषधं ॥ ५३ ॥ त
द्योमिदशक्षितिर्न ददृशे दीप्तिवत्सुरवा वपुर्माहारगास्पवकरालफणम
डलं ॥ ५४ ॥ तिममंत्रप्रयुक्तनिमिषादीपातयत् सगवणशिरःपंक्ति

विनिमयेन

रत्नमयः

यस्य

दद

मिदं

मज्ञातव्रणवेदना एण्वालाकप्रतिमवाशुवीचिनिनापतिष्यतः॥ रराऊ
 ररुः कायस्य कंठच्छदपरंपरा॥ १७७॥ मरुतापश्यतां तस्य शिरांसि पतिता
 न्यपि। मानानातिविशश्चासधुनः संक्षनशकिना॥ अथमदगुरुपक्षि
 लोकपालद्विपानामनुगतमलिष्टं देगंडसिन्नीर्विहाय। उपनतम
 णिवाधमृद्वीपोलस्यरात्रोः सुरलिसुरविमुक्तपुष्पवर्षपपात॥ २॥ य
 ताहारः सपदिसंततकारुण्यमापृच्छराधवमनुष्ठितादवकायी
 । नामाकरावणशरांकितककुयष्टिध्वंरिथंहरिसदृशततिना
 य। ३॥ रघुपतिरपिज्ञातवादाविशुद्धाप्रगृह्यप्रियाप्रियसुहृदिविनी
 षाणसंक्रमयश्चियंवेरिणः॥ रविमुतसहितनातनानुयातः ससो।
 मित्रिणानुजविजितविमानरनाधिरुदः प्रतासुधुरीध॥ इति श्रीरघुव
 शमहाकाव्ये एकविंशतिकां निदासकामोरावणदाक्षनामवा दशमोऽ
 ग्निः॥ ॥ ७॥ ॥ अथात्मनः शदगुणगुणकः पदविमानेन विगाहमानः॥ रन

नसर

नानोऽस्मा
 विधितेयुतेन
 क्षयः नामावा
 म्भवेत्तु
 ३००३१४

समीपतः
 निपतः

समीप

मग

रम

चंद्र

रः

नि

पश

द

करं वीक्ष्य मिथः सङ्गायं रामातिशयोक्तो हरिश्चिखवाच ॥ वैदहि पश्य मलय
 द्विजं कं माशु च नाफ निलमं बुगशं । छाया पाथ नेव शरत्प सन्नमा काश
 मावि कृतचारुतारं ॥ गुरारि यक्ताः कपिलनामाध्वरसा तलं संक
 मितवुरंग नदर्थं सुवीमवदारयद्भिः पूर्वैः किलायं परिवर्द्धितानः
 गनंदधत्यकं मरीचायास्मादिदृष्टिमवाशुवातवसूनि । अविधनं वक्रि
 मासावितर्जिषला दनं ज्योतिरुज्ज्वलतन ॥ ताताम वस्त्रा इति पद्यमा
 नं छित्तं दशम्याप्यदिशामहि मा । विलासिवास्या नवधारणीयमीदृक्
 तयारूपमियत्तयावा ॥ नानि प्ररुढं बुरुहासाननसंस्कृतमानः प्र
 यमेन क्षत्रा । अमुं गंगां तोचिताया गनिधः संहृत्य लाकात्पुरुषाधिरो
 तो ॥ एकछिदागोत्रलिदानं गंधांशरण्यमनंशताशामदीक्षः । वृषाशवा
 प्लवितः परेत्यो ॥ धामतिरममममाश्रयता ॥ रसातलादादितवेन पु
 सावुवः प्रयुक्ताहरणक्रियायाः । अस्यां कं मनः प्रलयप्रवृत्तमु कृतव ॥ का

उक्त

निर्मल

नरणवद्वदग। मुखार्णोषु प्रकृतिप्रगल्भाः स्वयंतरंगाधरद्वन्द्वकः॥ अनन्य
 सामान्यकलत्रवृत्तिः पिवत्यसौ पाययति च सिद्धः॥ १४॥ ससवमादाय नदी
 मुखान्नः समीलयेता विवृता ननवाश्रमी शिरानिश्चिमयः सरंधिरुर्ध्वं
 वितन्वति कुलप्रवाहान्॥ १५॥ मातंगतन्निःसदासायतनिः। तिन्ना नृद्विध
 पश्यममुद्राफनान्। कापालसंस्पृष्टियाय एषा ब्रजति कर्महणचामर
 वं॥ १६॥ वेलानिलाय प्रसृता मुकुंगा माहाभि विस्फुर्जित निर्वीशपाः॥ सु
 यंश्चि संपर्कममृच्छरागे र्वज्यत एतमणिनिः फणोष्ठे॥ १७॥ तवाधरस्म
 द्द्विष्टविद्रुमप्रयस्मामनमदासाभि वगात्। कुर्वाकुर्यात्तसुखकथ
 वित्तकलादपक्रामति शरवद्वयं॥ १८॥ प्रवृत्तमात्रणपयां भिन्नुमावतीव
 गात्रमताघनेन। अना विनृयिष्ठ मयं समुद्रः प्रमथ्यमाना गिरिणा वद्वय
 ॥ १९॥ हरादयश्चक्रनिलस्य वतवीतमालतालीवतराजितीला। आनाति
 वेलालवणावराशे रारिनिवदेव कलकारखा॥ २०॥ वेलानिलाकतकार

वनीदा
 लायते

प्रवाल

नौह

१
 पुनिसंतावयत्याननामायताहं।मामकममंडनकालहोनेवतीवविवा।
 धरवदृष्टा॥१८॥ एतेवयं सिकततिनकिंशुपयसमुक्तापेटलंयायाध॥
 प्राप्तामुहूर्तेनविमानवगात्रकलफलावर्जितभूगमाल॥१९॥ कुरुधत्ता
 वकरसोरुपश्चान्मा गेष्टिगपकणि दृष्टिपातां।एषाविद्वरीतवतःसमु
 प्राप्तकाननानि।एततीवसुमि॥२०॥ क्वचित्तथासंचरातसुगणाक्वचि
 तयनानामरुताक्वचि।यथाविधाममनासालिषःप्रवतीतयश्य
 तयाविमानां॥२१॥ आसोमादृष्टिपदानगधि श्रिमागगादीचिविमह
 शीतः।आकाशवायुर्दिनायोवाताऊनाचामतिष्विदलवात्सुरवात॥२२॥
 कारणवातायनस्यष्टस्यथाचंडिऊबललित्या।आमुचतीवानरणद्विती
 यमुजिन्नविद्वदलायाधनाम्॥२३॥ अमीऊनकानमोपादविघ्नमवाप्तमा
 रवतवोदजानि।अधमसतेचीरवृत्तोयथासंचिरागितात्याश्रममंडला
 नि॥२४॥ सेषासुलीयवविचिवृतावाचंष्टमयात्रुशरामकसुव्या।अदृश्यत

लंबितेन

वर्कल प्रतिन

त्यसः

समस्त

नम

नम

अति

इति

दृष्ट

^{नियम} ब्रह्मरणा रविद विद्वत्पदः रवा दिव ब्रह्ममोतं ॥ २३ ॥ ^{जय श्री} वरहसा नीरु यतो पनीता
 तं मार्गमिताः कृपया लतामा शुद्धं यच्च कुमशा कुवत्यः शारवातिराव
 र्जितपल्लवातिः ॥ २४ ॥ मृग्यश्च दत्तकिर निव्यापका स्रवा गतिज्ञ समावा
 धयन्ता व्यापारया त्यादिशिद क्षिणस्या सुत्यह्नरा जीनिविला चतानि ॥ २५ ॥
 एतज्जिरमाल्यवतः खरुसादा विनवित्यं बरलरिव शृंगं न च प यो वधने
 मया च वद्विप्रयोगाश्चु सम विमुक्तं ॥ २६ ॥ गंधश्च क्षराद तपत्त्वला नाकाद
 वमाक्षितक सरंच ॥ मिग्मश्च ककाः शिशिना वयामयस्मिन् विताडः प्र
 सहा न्यवत ॥ २७ ॥ प्रवा विह्वत स्मरता वरात्रा कां पात्रं नीरुता वापयुडं ॥
 गुहा विमारीण्यतिवाहितानि मया कथं चिह्नन गर्जितानि ॥ २८ ॥ आसार
 सिक्कहिनिवाप्ययोगात्मा मक्षिणा द्यव विनिना काशोष्ठ ॥ विडम्बमाना बुद्धक
 दलिस्रविवाह क्षमारुणालाचनश्रीः ॥ २९ ॥ उपांतवा तीरवातापयुद्धं कृतं
 पारिप्लवसारसाति ॥ इरावती सपिबती ववेदा दसु निपया सलिजानि दृष्टिः ॥

विकसिते:

स्ता

रवा

य ५

मयूर

आलिगंत

वनधारा

कुण्ड

वेतस

स्पर्शति

अति

अति कानं तति

विद्योग

पुष्प

अथ अत्र विद्युक्ता निरयंगना मामात्या न्य दत्ता त्वल के सरणि। ध्वनि इरांतर
त्रिनात मया प्रिय सस्पृह मीक्षिताति। १२१ इमानं याशा कल तां वत मं
नातिराम मं वका वनया। वत्सा प्रियुध्या परि रमानः सोमि विणा स
रहं निषिद्धः। १२२ अथ विमानांतर लविनीनां शुद्धाश्च नकांच किं किणीनां
प्रत्युद्धंती वरवसुत्यता त्यागादावरी सार सपं कयस्वा। १२३ एषा वया
कोमल मध्या पिष्टा बुसं वदित बाल हता। आला दयसु सुख कृत्त सा
रा दृष्टा शिरा त्यं च वटी मानाम। १२४ अत्रा नुगा दं मुगया निवृत्त सरगवा
तेन विनीतारवदः। रहस्व दुःखं गति प्रसमृद्धी स्मरामि वानी रगदुःखं
वृत्तं गमावण पदा न्मायातः प्रधं शया न बुध चकार। तस्या विलातः
परि श्रुदि होता लोमा सुतेः स्तान परिग्रहोऽयं। १२५ व्रता निक्षमा यमनिं
कीर्ति सा स्पदमा कान विमान मार्गी वा - वाद विगंधिर जो विमुक्तः स मं सु
तमे लयिमान मात्मा। १२६ एतस्यु ने मा नि निशात कासी पंचाशरोता म वि

३३ ३०

आनिग
मानः

आश्रय

समीप

प्राप्नोति

दण

यो ४

जोगुण

सम
जावन
विष
सुखी
काए
नम

वधः
गतिस्वनेन
सुखः

हारगारि। आनातिपर्यंतवर्नविहरात्तामयांतरालकर्मिबंडलिंवाइयवरासदस
ऊरमात्रवृत्तिश्चरन्मृगेः साध्वृषिमीयाता। समाधिनीतेन किलोपनीतं पंचाश
रायोवनकूटबंधा। १८ तस्यायमंतर्हितासोधनाजः प्रसक्तसंगीः तसुंदमंग
ध्याषः। वियुक्तः पुष्पकचप्रशालाः कृणुप्रतिश्रुतुर्वैराः काराति। १९ दक्षि
उज्जामिधवताधनुस्समाधिललाटतपसप्लसन्निः। आसोतपस्यत्परसपय्यी।
नामासुतीह्यश्चरितनंदोतः। २० अस्मदासप्रदितकृणानिव्याजाध्वंसद
शितामखलानि। नालं विकटुंजनितिप्रशंकसुरागनाविप्रभावष्टिलानि २१
राचंयमवात्युणतिममिषकंपनकिंचिप्रतिगृह्यमृद्धी। दृष्टिंविमानव्यवक्षन
मुक्ताधनः सदस्राविषिसंनिधत्ता। २२ पाषाकमालावलंयमृगाणांकडूयिता
रंकशस्रचिलावं। संनोर्जानामबुजस्रुवाजः सायनरपांशुमितः प्रयुक्त २३
अदः शरण्यशरणंगनामः तापावनं पावनमादितान्। विरायसंनोप्यसमैक्षि
रग्नियोमंत्रप्रतातत्रमप्यदोषीत २४ छायाविनीताधपरिश्रमेषुचैयिष्टसंता

श्रीश्री

अतिशय

गिरेश्वरसेनक

उत्ता

स्वप्न

श्रेणि

70

करीसका

यफलेषमीषा तस्यातिथीनामधुना सपर्याहिता सुषुप्तविविधपादेषु धदक्षरासु
नोजारिहरीसुखसौश्रूणाग्रलना बुद्धवप्रयंकः । वक्षति मेवंधुरगात्रिचक्रुः दृष्टः
कैकुत्सा निवधिवरुटः ॥ ४७ ॥ एषा प्रसन्नमिति प्रवादासरिद्धिद्वरांतरतावतवी
। मंदाकिनीनातिनगोपकं वसुक्ता वली कंठगात वन्धुमः ॥ ४८ ॥ असौ सुजा
तो वृगिरंतमालः प्रवालमादाय सुगंधियस्य । यदा कुरापाडकापालाशाती
मया वंतसः परिकल्पितासा ॥ ४९ ॥ अतिग्रहवासविनीतसवमपुष्पलिंगा
त्फलवधिवृक्षा वंततपः साधनामतदत्रराविः कृता दयतरप्रलावं ॥ ५० ॥ अ
त्रातिषकायतापाधनाना सप्रविहसा कृतदमपदा । प्रवर्तयामास किलानु
यैष्टया त्रिमाससंयंबकमोलिमाला ॥ ५१ ॥ वीरासने धनिजुषा मृषीणाममी
समक्षमसितवेदिसंधः । निवाततिः कं पतया विनातियोगाधिरुहाश्चराधि
नोपि ॥ ५२ ॥ वयापुर्णोदययावितायः सोऽयं वरः श्याम इति प्रकाशः । राशिम
णीनामिदगारुडानां सपद्मरागः फलिताविनाति कश्चिन्नूतलेयितिरिदं

कांत

उत्पन्नः

७०

उत्पत्ति

अत्र

युक्ता

निवास

नीलैर्मुक्तामयीयद्विरिवावुविद्धा। अन्त्यत्रमालासितपंकजानामिंदीवारेरुक्
 चित्तान्तरदा। ५४ कचिश्चगानां प्रियमानसानां कादंबरे ससंगवती वपुक्ति
 ॥ अन्त्यत्रकालागरुदत्तपत्रासक्तिर्बुधश्चंदनकल्यातव। ५५ कचिश्चसाधो
 द्रमसीतमामिच्छायाविलीनेशवलीकृतवा अन्त्यत्रश्चत्राशरदत्रालषी
 शंखश्चिवालकृतनः प्रादशा। ५६ कचिश्चकालारगन्धपाणवनस्मागरागा
 तन्वरीश्वरम्। पश्चान्नवद्यागिविनातिगंगानिन्नप्रवाहायमुनातरंगेः॥
 ५७ ॥ कलकासमुद्रपन्थोर्जलसंतिपाते प्रतामनाम किलासिषिका।
 तानवावबोधनविनापि नूयसमुत्पजांतामिश्ररीरवधः॥ ६० ॥ सुखारसं
 घातशिलादिमाद्रजत्वंजनप्रसरशालयवापुत्रिणां मानसगात्ररागा
 त्रणीवकादंबविद्गयंक्त्या। ५४ नितान्तशुद्धस्फटिकाकायागाविदूयका
 त्यावसनावलीवागगरावरात्मजयासामत्यप्रप्युदारपरभागामषा
 तमिष्याशुप्रतिशेवतिनाकुंदप्रगिंदीवरमालयेवाकृतिदीर्घकलमृगव

समुद्रपद्म

देवप्रतिस्मरणरिवकं वलासां॥ ह॥ उरनिषादाधिपतेरिदं तद्यस्मिन्मयामो लि
 मणिं विहाया ऊटा सुवहाश्चरुं दशुमं तः॥ के कयि कामाः फलितामेवेति
 पायाधरेः पुण्ड्रनागनातां निर्विहमा बुद्धारण्ययस्याः॥ ब्राह्मसरः का
 रणमावाचि बुद्धरिवायं कसुदादरेति ६३ ऊ॥ लातियातीरनिषातदूषे
 वदत्यायाध्यामवुराजक्षन्ती॥ उरंगामधवपुथावतीस्मिंश्चिह्नाकृतिः पुण्य
 तरीकृतानि॥ ६४ यांसेकातां संगसारवाचितानां पुण्यः पायानिः परिव
 क्षितानां॥ सामान्यभात्रीमिवमानसामसंतावयुत्तरकाशलानां॥ ६५ मे
 यंमदीयाऊननीवातनमात्यनराज्ञा सरयुर्विभुक्ता॥ इरेपिसंतं शिशिरा
 निलिमीतरंगहसिरेणुपुहतीवा॥ ६६ युग्मौ विरक्तसंक्षमपेरुपं सुरमाद्य
 तेषारऊः पार्थिवमुक्तिहीतां शंकहं मकथितप्रवृत्तिः प्रत्युजातामां सरत
 : ससिन्धुः॥ ६७ अद्यश्रियपालितसंगराय प्रत्यर्पयिष्यत्यनयां ससाधुः
 । हवानिदृष्टाय शृणुष्यरादीं सरक्षितां शमिवलक्षणो मे॥ ६८ अस्मि उरः

मानसं पद

कुलकै

७१

धा६

मतिज्ञा

कपिरी ॥ ४

यातिगती

सेमान

महिपुत्र.

同

[illegible]

वि

प्रसादस्तु प्रसं
नता

कौटिल्यो
आरं
यति

वाः समादधुः॥ स्मृतिरिंप्रयाक्तकृताफलेः॥ पबंधेदंसवधानाद
 सुरनिषकाः॥ विनाचधुरामाकमादाहंवादिशक्रवा॥ कीडापत
 मकंतिरः॥ शुकादयः॥ लघामाहसदादशाद्यथष्टगवयोत
 १० विनदः॥ आंतरन्यसंगजदंतासेनंशुचि। मोत्तरकदमधममानुष्य
 विठ्ठिनरं॥ तंधपाश्यामैकशांततायनिर्निक्तापाणयः॥ पकंल्य
 युक्तानमा॥ पामडुः प्रसाधकाः॥ तस्यमुक्तागुणानंदमोयोसत्यं।
 यैर्वलिः॥ उ॥ पद्मरागाणप्रतामंडलाशानिना॥ चंदस्यैगारांग
 ह्रिनिपतं॥ सुगंधिता। समापय्यततश्चक्रः॥ पंचविन्यवत्रिपुराद्वि॥ ६ अ
 मानः॥ क॥ महीहंसचिह्नडुकनवीरसः॥ सी॥ इवपुन्यः॥ सारंराज्य
 हितः॥ त॥ म॥ शिवातस्यादाशतीहृमया। विरेराजः॥ न
 वृष्टिसे॥ क॥ विरेराजः॥ स॥ गजकुकुदवाप्रयाणिनिः॥ पार्श्वपत्ति
 वनेपासदीरितालोकः॥ सुधर्मानवमासनाशुधितानसहिततवनेजेपे

ली
 सक्तैः
 य

पत्तिः

दीरय
धृष्टिः
विष्णोः
वत्
गुह्य
साधनं
तरु
वृक्ष
मुक्त
श्री
वेद
ति
वृद्धा मणि तिरु तृष्टपादपीठं मही किं तां शय वमौ चयः क।
धृष्टिः मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
विष्णोः मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
वत् मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
गुह्य मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
साधनं मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
तरु मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
वृक्ष मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
मुक्त मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
श्री मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
वेद मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च
ति मवावसः। लखा सा वा ड पु रु डः सामग्र्य निव च

एव

वृकमासः ^{सर्व} तिनिर्हरं पश्चात्कृताफलेः॥१॥ एवं धृष्टं सर्वानां व
मारवा ^{सर्व} शिणचधुरामाकमादादंवादिशजवा ^{सर्व} कीडापत
इमाः ^{सर्व} डिः छाः शुकादयः॥ लघामाकासदादशाद्यथ्यष्टगः॥ योत
रुः ^{सर्व} किः व्यातरन्यसंगजदंतासेनंशुचि। मोतररुदमधमसुतयथ्य
निमिः ^{सर्व} तं ध्याश्यामैकशंततायनिर्निक्ताणयः॥ ^{सर्व} पाकल्य
मनिरपामडः प्रमाधकाः ^{सर्व} तस्यमुक्तागुणानदंमिः ^{सर्व} सत्यं
स्यात्रिः ^{सर्व} पद्मरागणप्रतामंडलाशानिना ^{सर्व} चंदस्या ^{सर्व} रागं
मात ^{सर्व} सुगंधिता। समापय्यततश्चक्रः ^{सर्व} पंचविनत्रि ^{सर्व} उरदि ^{सर्व} २४ ^{सर्व} आ
कसा ^{सर्व} मृत्तिदंसचिक्कडक ^{सर्व} वा ^{सर्व} १ ^{सर्व} मी ^{सर्व} ६ ^{सर्व} वप ^{सर्व} ७ ^{सर्व} न्यः ^{सर्व} मार ^{सर्व} रा ^{सर्व} ग ^{सर्व} ज
राय ^{सर्व} की ^{सर्व} ह ^{सर्व} व ^{सर्व} र ^{सर्व} २ ^{सर्व} ५ ^{सर्व} स ^{सर्व} र ^{सर्व} ज ^{सर्व} क ^{सर्व} क ^{सर्व} द ^{सर्व} वा ^{सर्व} दि ^{सर्व} या ^{सर्व} नि ^{सर्व} पा ^{सर्व} श्र ^{सर्व} च ^{सर्व} त्रि
ता ^{सर्व} श्र ^{सर्व} रि ^{सर्व} ता ^{सर्व} लो ^{सर्व} कः ^{सर्व} सु ^{सर्व} ध ^{सर्व} र्मा ^{सर्व} न ^{सर्व} व ^{सर्व} मा ^{सर्व} स ^{सर्व} मा ^{सर्व} २ ^{सर्व} ४ ^{सर्व} धि ^{सर्व} ता ^{सर्व} न ^{सर्व} स ^{सर्व} दि ^{सर्व} तं ^{सर्व} त ^{सर्व} व ^{सर्व} ने ^{सर्व} जे ^{सर्व} ये

न प्रदीपं दवायुं मत्पगातं। पत्रं तं ह्योपचनयं संगताः पश्चिमं क्रतुविदाधाराध
 मा। रोगांतिमुपदिश्यं मंत्रिणः सन्ति तत्रिंशतिरित्युक्तमादधुः॥ ५४ ॥ तिः कृतः
 प्रकृतिमुख्यं संप्रदिराश्रुतस्य सदधर्मचारिणी। सौधुं ह्यश्रुतगर्तलक्षणा
 प्रतापद्यतनराधियश्रियं। तस्यासुखाविधनारं प्रविपत्तिशकादुधि
 त्तोर्विलोचनजालः प्रथमालितप्रः॥ निवर्पितः कंकितसुरवाज्जितेन वं
 श्याल्लिखकपद्युमाश्रिरीरणगर्तः॥ ५५ ॥ तं प्रत्यर्थं प्रसवसमयाकांक्षिणी
 तां प्रजानामं तं ह्यं किति रिववालो दीजमुष्टिं दधनामालिः साधं ह्यवि
 रमधिर्वर्देमसिं ह्यमनच्छा राजीराज्यं विधिवदशिषं ह्येखादतडा॥
 ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतो अग्निः
 वस्मन्तोनामयाकानविंशतिमः सर्गः॥ ॥ ॥ संवत् १५०८ वरषे मागशा
 मासे कृत्तपक्ष प्रतीपदासकं सुकराका अद्य अमरावा दराजपुरवासकं
 दीसावाला पंथरा मीजीले स्वंतं॥ मंथरा गा के न पुत्तिका कल्याणमसु॥
 ॥ वा॥ ॥ श्री॥ सुतनदडो॥ वा॥ श्री॥ ॥ श्री॥ वा॥ ॥ वा॥ ॥ वा॥ ॥ श्री॥ त

पुनरिदं

अशो २
यमोनी

नक ५

१०३

१०३

१२

शुद्धवैश

५२

श्रीनामः प्रणिपत्य विष्णुं वराहं महाकविं
अविस्मरति पूर्वो ह्यपवर्गतरपंचमः॥
स्तुतिलिङ्गितं श्लोकः शकुनेषु प्रशस्यते॥१॥